

Evenwichtsstrijd op de Belgisch-Nederlandse grens:

De Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de
Sint-Pietersberg (1947-1994)

Supervisie: Dr. P. Caljé
Prof. E. Homburg

Bachelorscriptie Cultuurwetenschappen
Onderzoeksproject: De strijd om de Sint-Pietersberg
Wietske van der Want
28 juni 2010
Aantal woorden: 17.905

Inhoudsopgave:

Lijst van gebruikte afkortingen	3
Gedicht	4
Inleiding	5
Archiefonderzoek	7
Hoofdstuk 1 En dan: Wat is natuur nog in dit land?	9
1.1 Het ontstaan van verschillende natuurorganisaties eind 18 ^{de} eeuw	10
1.2 Nederland ontwikkelt een eigen vorm van natuurbescherming	11
1.3 Natuurbescherming in Nederland tot aan de Tweede Wereldoorlog	13
1.4 De jaren '70: opkomst van een nieuwe natuurbescherming	15
1.5 Conclusie	17
Hoofdstuk 2 De Sint Pietersberg	18
2.1 Cultuur- en natuurhistorische rijkdom	19
2.2 Flora en fauna	20
Hoofdstuk 3 De Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie	23
ter bescherming van de Sint-Pietersberg	
3.1 Eerste Nederlandse Cement Industrie	23
3.2 Belgisch Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming	
van de Sint-Pietersberg 1947-1951	24
3.3 De Jaren 1951-1968	27
3.4 De jaren 1968-1994	30
3.5 Conclusie	35

Hoofdstuk 4 De theorie van Klaus Eder, ‘groene ideeën’ vinden een weg naar de politiek	38
Hoofdstuk 5 Cultuurverschillen	42
Hoofdstuk 6 Conclusie	46
Epiloog	48
Kaart Sint-Pietersberg	51

Lijst van afkortingen

- BNC Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg
- BC Belgische Commissie (na opsplitsing BNC in 1968)
- CBR Cimenteries et Briquetteries Réunies
- CC Contact Commissie voor Natuur- en Landschapsbescherming
- CRMS Commission Royale des Monuments et Sites
- ENCI Eerste Nederlandse Cement Industrie
- G.S Gedeputeerde Staten
- IWC Internationale Wetenschappelijke Commissie (nieuwe naam BNC)
- NC Nederlandse Commissie (na opsplitsing BNC in 1968)

Natuur

Het bedroeft amper iemand
Dat het pad is verhard
De berg is begraven

dat het land is verzand
de bomen verward
dat het leven gedragen
 tot steen vergruisd
dat de mond is bezopen
de oehoe verhuisd

Het bedroeft amper iemand
dat het gras zich verveelt
dat de braam is ontluisd
 de zee als geloogd

dat het bos is geschorst
dat de beek is verdroogd
 de treurwilg verdorst
dat het krijt is ontgroend
 door plannen gelikt

Het bedroeft amper iemand
dat mijn vader daar mijn moeder
in het echt heeft gezoend

en toen pas kwam ik

Emile Budé¹

¹ Emile Budé (www.aanbeelden.nl/andersom)

Inleiding

Daar waar de grens tussen Belgisch Limburg en Nederlands Limburg niet meer rechtlijnig voor het oog te trekken is doordat natuur de indeling van het land bepaalt, ligt de Sint-Pietersberg. De Sint- Pietersberg heeft het gebied met z'n opvallende reliëf eeuwen lang gevormd. Tijdens een wandeling door dit gebied wordt de rijkdom in de natuur, boven en ondergronds, duidelijk en valt niet te ontkennen dat dit gebied uniek is voor België, Nederland en zelfs voor andere landen. Daarnaast valt de complexiteit en de veelheid aan belangen die in dit gebied samen komen niet te ontveinzen. Vooral de ontmoeting tussen natuur- en economische belangen heeft in dit gebied voor een voortdurende strijd gezorgd tussen verschillende groepen mensen en organisaties, en bedrijven.

De Sint- Pietersberg wordt al sinds de Middeleeuwen voor diverse doeleinden gebruikt, waarvan mergelwinning de grootste invloed op het landschap heeft (gehad). Sinds eind jaren '20 van de vorige eeuw heeft de mergelwinning door nieuwe technieken, die het mogelijk maakte op grote schaal en in hoog tempo mergel te winnen, grote invloed op het landschap uitgeoefend. De strijd tussen economie en natuur is met de vestiging van de Eerste Nederlandse Cement Industrie (ENCI) in 1926 bij Maastricht geïntensifieerd. Aan de ene kant werd de vestiging van de cementfabriek toegejuicht omdat het Nederland van cement voorzag en het voor werkgelegenheid zorgde, aan de andere kant vormde de aantasting van de berg een rede tot protest. Vanaf de begindagen van de ENCI is de afgraving door verschillende individuen en groepen aangevochten. Een van de eerste internationale groepen die de bescherming van de Sint-Pietersberg als hun doelstelling stelde, werd opgericht in 1947. Dit was de Belgisch-Nederlandse Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg (vanaf nu BNC of de commissie). Veel succes had deze commissie echter niet. De zojuist genoemde commissie staat centraal in deze scriptie.

De hoofdvraag die ik mijzelf bij het schrijven van deze scriptie heb gesteld is: *Hoe valt de beperkte effectiviteit van de acties die de Belgische Nederlandse Commissie ter bescherming van de Sint Pietersberg van 1947 tot 1994 uitvoerde te verklaren? En (hoe) past deze commissie binnen een nationaal kader van protestgroepen in Nederland.*

De werkzaamheden en werkwijze van deze commissie geven een goed beeld van de complexiteit van de situatie van de Sint-Pietersberg. De strijd van de BNC laat ook zien dat de problematiek rond de afgraving van de Sint- Pietersberg na meer dan 80 jaar nog steeds actueel is. Het toont aan hoe de belangen tussen natuur en economie door de tijd heen afwisselend in het voordeel van ofwel de economie ofwel de natuur zijn beslecht. "At times the argument for a

Dutch cement industry prevailed, while at other moments the arguments to preserve nature have been dominant. These changes in the relationship between the nature and economic arguments have been strongly influenced by social context: the Second World War, the oil and economic crisis of the seventies and the developing environmental movement” (Absil, 2009, p.3)

Alvorens de commissie te bespreken zal ik in hoofdstuk 1 een Nederlands nationaal kader van natuurbescherming schetsen waarbinnen de commissie ontstond. Hieruit komen verschillende trends in natuurbescherming naar voren, waardoor de commissie in een breder kader geplaatst kan worden. Ook zal ik kort ingaan op het ontstaan van natuurbescherming in België. Vervolgens zal ik in hoofdstuk 2 de pioniersactiviteiten van de BNC vanaf 1947 tot 1994 bespreken. Deze heb ik opgedeeld in de periodes 1947-1951, 1951-1968 en 1968-1994. De activiteiten van de commissie zal ik in hoofdstuk 4 in een theoretisch kader plaatsen door gebruik te maken van de theorie van de socioloog Klaus Eder. In deze theorie worden de belangen van natuur (activisten) en economie tegen over elkaar geplaatst in de maatschappij. Eder toont hiermee aan hoe milieuvraagstukken zijn opgenomen in de politiek. Dit is van belang omdat dit een verklaring geeft hoe de BNC heeft gefunctioneerd.

In hoofdstuk 4 kom ik op het Plateau van Caestert, een deel van de Sint- Pietersberg dat exemplarisch is voor de complexiteit van dit gebied. Hierin zal ik het functioneren van de BNC evalueren aan de hand van het Plateau van Caestert. Hoofdstuk 5 gaat in op cultuurverschillen tussen Nederland en België, die binnen de commissie een belangrijke rol speelden. Hoofdstuk 6 vormt vervolgens de conclusie waarin ik uiteenzet wat de kracht van de BNC is geweest en vervolgens bespreek ik ook de zwaktes van de BNC waardoor de commissie ten onder is gegaan. Samenvattend geef ik aan hoe de strijd tussen economie en natuur in Nederland is verlopen en dat de Sint-Pietersberg hierin als exemplarisch gezien kan worden. Hoofdstuk 7 vormt de epiloog. Hierin werp ik een blik in de toekomst en beschrijf ik wat de mogelijkheden voor bescherming van de Sint-Pietersberg in de toekomst zouden kunnen zijn.

Archiefonderzoek

De werkzaamheden van de Belgisch-Nederlandse Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg vormden voor mij de leidraad van mijn onderzoek naar de bescherming van de Sint-Pietersberg. Bij dit onderzoek heb ik mij met name gericht op archiefbronnen, bestaande uit notulen, krantenartikelen, brieven, notities en publicaties van deze commissie. Het grootste deel van het archief bevindt zich in het Regionaal Historisch Centrum te Maastricht en bevat informatie over een periode van 1947 tot 1968. Na deze datum heeft de commissie nog tot 1994 voortbestaan. Echter, er is geen openbaar archief met stukken uit deze laatste periode. De bronnen voor de periode van 1968 tot 1994 heb ik ontvangen van Ed de Grood, die een persoonlijk archief van de commissie heeft bijgehouden. Daarnaast heb ik mijn onderzoek gebaseerd op een doctoraalscriptie over de BNC uit 1978 van J. Th.M Rokx, destijds student aan het Biohistorisch Instituut van de Rijks Universiteit Utrecht. Hieruit heb ik een duidelijke ordening van de archiefstukken kunnen halen en dit heeft mij zeer geholpen om mijn verhaal te structureren. Het was voor mij niet altijd eenvoudig om uit de (voor het grootste gedeelte ongebonden, losse) archiefstukken een compleet beeld van de commissie te vormen, daarom heb ik in mijn onderzoek getracht verschillende bronnen en documenten te combineren. Doordat de documenten veelal ongebonden zijn, maakt dat het lastig is te bepalen of het archief - en daarmee ook de documenten zelf- compleet is.

Naast het gebruik van bronnen uit het Regionaal Historisch Centrum heb ik diepte-interviews gehouden. Door deze interviews heb ik een beter beeld kunnen vormen van de werkzaamheden van de commissie in het bijzonder en de complexiteit van de bescherming van de Sint-Pietersberg in het algemeen. Naast excursies naar de Sint-Pietersberg hebben vooral deze gesprekken bij mij het verhaal van de BNC en de bescherming van de Sint-Pietersberg tot leven gewekt. Het verhaal van de BNC, begonnen in 1947, werd hierdoor verrassend actueel. Wat het voor mij inzichtelijk en tastbaar maakte, maar er helaas ook op wijst dat de problematiek nog (nauwelijks) veranderd is.

Dit onderzoeksproject heeft me bijzonder geboeid en verrast. Ten eerste doordat het mij aan het einde van mijn studie nog een totaal andere en voor mij nieuwe kant van Maastricht en de omgeving heeft getoond. De combinatie van het archiefonderzoek en diepte interviews is mij goed bevallen, de schriftelijke informatie uit het archief werd als het ware nieuw leven in geblazen door de interviews. Ten tweede en vooral van belang, heeft het onderzoek inhoudelijk voor mij een sluier opgetild naar een problematiek waarin naast landsgrenzen de grenzen tussen natuur, cultuur en economie voortdurend verschuiven en voor spanning blijven zorgen. Hierin moet op de een of andere manier een balans gevonden worden. De geschiedenis van de BNC

is een beschrijving van een evenwichtsoefening, waarbij aan de rand van België en Nederland op de top, de grens tussen natuur en economie steeds opnieuw getrokken moet worden.

Hoofdstuk 1 En dan: wat is natuur nog in dit land?²

“Natuur is voor tevreden of legen,
En dan: wat is natuur nog in dit land?
Een stukje bos ter grootte van een krant,
Een heuvel met wat villaatjes ertegen (...)”³

In dit hoofdstuk zal ik de opkomst van natuurbescherming in Nederland bespreken. Om die te kunnen verklaren zal ik ingaan op het ontstaan van natuurbeschermingsorganisaties in Duitsland. De ontwikkelingen in Duitsland hebben de Nederlandse natuurbescherming beïnvloed. Centraal in de geschiedenis van de natuurbescherming staat steeds de houding van de mens ten opzichte van de natuur. In dit hoofdstuk wordt duidelijk dat deze houding ambigu is en allerm minst vast staat. Wat betekent natuur voor de mens en hoe gaat hij hier mee om?

Aan het einde van de 18de eeuw ontstond er een herwaardering van natuur. Dit valt te verklaren aan de hand van de opkomende industrialisatie: door de groei van steden was er steeds minder plaats voor ‘groen’ in de directe omgeving van mensen. De industrialisatie veranderde de agrarische samenleving in een samenleving gericht op stad en industrie. Hierdoor ontstond er een breuk tussen platteland (natuur) en stad. In de agrarische samenleving was deze breuk er niet, omdat men veelal buiten leefde van de gewassen en dieren op het land. Dieren en gewassen verloren in de veranderende maatschappij hun economische betekenis doordat zij voor veel mensen niet meer als bron van inkomsten dienden. Het platteland maakte geleidelijk aan meer plaats voor fabrieken en machines en mensen vestigden zich in de stad. De nieuwe, grauwe, volle steden zorgden ervoor dat er een verlangen naar natuur ontstond bij mensen. In de stad was er echter nauwelijks natuur, om natuur te kunnen ervaren moest men buiten de stad zijn.

Deze herwaardering van natuur leidde tot het ontstaan van een natuurbeschermingsbeweging. In Nederland kan het ontstaan en de ontwikkeling van natuurbescherming in twee tijdvakken worden verdeeld: van 1870 tot 1930 en van 1960 tot heden (Van Zanden & Verstege, 1993). De vroegste tekenen van het gemis en het verlangen naar natuur kwamen rond 1900 tot uiting in het oprichten van organisaties die dieren en natuur wilden beschermen. De eerste Nederlandse wet in dit kader stamt uit 1880 en was gericht op

² De Dapperstraat, (1945) J.C.Bloem (<http://cf.hum.uva.nl/dsp/ljc/bloem/dapper.html>)

³ De Dapperstraat, (1945) J.C.Bloem (<http://cf.hum.uva.nl/dsp/ljc/bloem/dapper.html>)

het beschermen van nuttige diersoorten⁴. Deze wet gaf het begin aan van het tot stand komen van de bewustwording en waardering van natuur.

Hierop volgde in 1905 de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten.

“Deze organisatie maakte deel uit van een veel bredere en oudere negentiende-eeuwse beweging van groepen en personen die allemaal iets van ‘de natuur’ wilden beschermen. Hiertoe behoorden zulke uiteenlopende groepen als bosbouwers, dierenbeschermers en christen-anarchistische vegetariërs’ (Van der Windt, 1995, p. 25)

Met de oprichting van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten werd een eerste wending gegeven aan het ontstaan van een nieuwe natuuropvatting. In de nieuwe natuuropvatting werd natuur niet meer alleen gezien als iets dat door de mens gebruikt en uitgebuit kon worden, maar wat ook andere waardevolle kwaliteiten had en daarom beschermd moest worden. Waardevolle kwaliteiten die de natuur bezat waren bijvoorbeeld de schoonheid van de natuur. De respectvolle houding van de mens naar de natuur kreeg meer navolging in deze tijd. Ecoloog Van der Windt (1995) onderscheidt vier belangrijke gebeurtenissen in de vorming van deze nieuwe natuuropvatting. Ten eerste het ontstaan van verschillende natuurorganisaties rond 1900, ten tweede de discussie over het beheer van natuur in de jaren ‘30, ten derde het Europees natuurbeschermingsjaar in 1970, waarin allerlei institutionele veranderingen plaatsvonden, en ten vierde de toegenomen rol van ecologen op de vorm en inhoud van natuurbescherming. Zij richtten zich vooral op natuurlijke historie en de verbanden tussen organismen. Aan de hand van deze vier gebeurtenissen zal ik de verandering in de waarde die in Nederland aan natuur wordt gehecht bespreken.

1.1 Het ontstaan van verschillende natuurorganisaties aan het einde van de 18de eeuw

De opkomst van natuurbescherming aan het einde van de 18de eeuw valt te verklaren als reactie op de rol die natuur sinds de Middeleeuwen gespeeld heeft (Van der Windt, 1995). Vanaf de Middeleeuwen was de verhouding die de mens met de natuur had dubbelzinnig. Aan de ene kant zag de mens zichzelf als overheerser van de natuur, terwijl er zich aan de andere kant een respectvolle houding ten opzichte van de natuur ontwikkelde. Een voorbeeld van de toenemende overheersende houding van de mens ten opzichte van de natuur is het winnen van

⁴ Nuttige dierenwet

In de Nuttige Dierenwet uit 1880 werden zoogdieren voor het eerst echt beschermd. Het ging echter alleen om dieren, die nuttig werden geacht voor de landbouw. <http://www.dasenboom.nl/wetgeving.html>

mergel, zoals in de Sint-Pietersberg al vanaf de Middeleeuwen gebeurt. De mens gebruikt hier de natuur als bron, en ziet zichzelf als gerechtigd om de natuur uit te buiten. Maar ook het kappen van bos, het cultiveren van moeras of heidegrond behoort tot ontginningen waarbij de mens de natuur gebruikt als economische bron. De mens ziet zichzelf hierbij steeds als de overheerser die boven de natuur staat.

Om natuur te kunnen ervaren trokken de rijken in Nederland al vanaf het begin van de 16de eeuw vanuit de stad naar buitenhuizen op het platteland. Deze ‘buitens’- zoals de buitenhuizen in de volksmond werden genoemd- kunnen worden gezien als een combinatie van de dubbelzinnige houding van de mens tegenover natuur. “In de buitens wordt de natuur aangepast, ‘gecultiveerd’. Enerzijds wordt in deze tuinen van deze natuur genoten, anderzijds passen ze meer bij de dominante houding, die gericht is op de beheersing van de natuur, of zoals het in die tijd heet, “En Maecken Wildernis tot nut en vrugtbaer Landt”(Van der Windt, 1995, p.28) Daarnaast droeg de opkomst van de (landschaps) schilderkunst bij aan het ontstaan van een voorliefde voor de ruige natuur die beheerst wordt. De ruige natuur die eerst als beangstigend werd ervaren kreeg mede hierdoor ook een positieve waardering.

De oprichting van natuurbeschermingsorganisaties eind 18de eeuw kan gezien worden als een reactie tegen de ‘overheersende’ houding van de mens naar de natuur en daarmee als een pleidooi voor een respectvolle houding naar de natuur.

1.2 Nederland ontwikkelt een eigen vorm van natuurbescherming

De oprichting van natuurbeschermingsorganisaties kwam vanuit de Verenigde Staten, Engeland en Duitsland naar Nederland. De ontwikkelingen in Duitsland op natuurbeschermingsgebied hebben het ontstaan van natuurbeschermingsorganisaties in Nederland sterk beïnvloed. ‘De Duitse romanticus en musicus Rudorff (1880-1916) introduceerde de termen ‘Naturschutz’ en ‘Heimatschutz’. Hiermee doelde hij op het beschermen en bewaren van waardevolle landschapskenmerken, maar ook op het beschermen van een deel van de geschiedenis of de identiteit van het land. Hij reageerde hiermee niet alleen op het ingrijpen van de mens in de natuur maar ook op de ontstane sloopactiviteiten in steden. Zo ontstond ook een verband met de monumentenzorg, die in deze tijd opkwam’(Van der Windt, 1995, p. 34)

Belangrijke natuuronderzoekers die een rol hebben gespeeld bij het ontstaan van de natuurbeschermingsbeweging in Duitsland zijn Wetekamp (1859-1945) en Conwentz (1855-1922). Naast het belang van beschermen van natuur zijn zij degenen die ook pleitten voor het beschermen van planten en dieren. ‘Tegelijk met de op bescherming van gebieden gerichte activiteiten ontwikkelde zich in de negentiende eeuw een benadering waarin de schoonheid en

kwetsbaarheid van afzonderlijke soorten centraal stond. Vooral vogels, die van belang zijn voor het in stand houden van het natuurlijk evenwicht, kregen steeds meer aandacht. Met behulp van vogels werd de behoefte aan de mooie wilde natuur, de te bestuderen natuur en bescherming van de kwetsbare natuur met elkaar verbonden. (Van der Windt, 1995, p.36-38)

‘Bij het ontstaan van de vogelbescherming kwamen verschillende groepen en benaderingen samen waardoor een steeds duidelijker, algemeen beeld ontstond over welke elementen uit de natuur beschermd moesten worden. Uit de samenkomst van deze verschillende opvattingen vormde zich een denkcollectief van betrokken mensen. Een denkcollectief kan beschouwd worden als een kader gevormd door een groep, waarbinnen ideeën worden uitgewisseld en onderzoek wordt gedaan. Het bestaat onder andere uit de ideeën, onderzoeksmethoden en zienswijzen van een groep. Daarnaast worden binnen dit gevormde denkcollectief bepaalde aannames als goed en andere als fout beschouwd. De groepen die dit denkcollectief vorm gaven waren de adel, zakenlieden en biologen die zich bezig hielden met natuurbescherming en hierover met elkaar ideeën uitwisselden. Op het vormen van dergelijke denkcollectieven kom ik in hoofdstuk 4 nog terug. Daarin bespreek ik de theorie van Klaus Eder, waarin hij een soortgelijke vorm van denkcollectieven introduceert, hij noemt deze ‘frames’.

Wanneer de ‘aannames’ over welke natuur beschermd moest worden geaccepteerd werden, konden bepaalde beweringen over natuur niet meer gedaan worden. Beweringen zoals ‘ruige natuur is niet esthetisch’ werden direct afgewezen door het ontstane denkcollectief. Daarnaast zorgde dit denkcollectief voor het veralgemeniseren van deze aannames, doordat steeds meer groepen zich erachter schaarden. Dit leidde ertoe dat bepaalde interpretaties van ‘mooie natuur’ vanzelfsprekend werden’ (Van der Windt, 1995, p. 38). Er werd hierdoor een algemene (standaard) smaak ontwikkeld, die ervoor zorgde dat door het denkcollectief bepaalde natuur als het ware ‘automatisch’ beschermd werd.

“De specifieke vorm van het denkcollectief in Nederland leverde een eigen Nederlandse vorm van natuurbescherming op. Noch het (Amerikaanse) verlangen naar wildernis, noch de (Franse) nadruk op esthetiek, noch het (Engelse) gevoel voor dieren of het (Duitse) nationalisme speelden een grote rol. Het ging om ‘merkwaardigheden’, en wat dat was werd bepaald in samenspraak tussen de belangrijkste drie groepen, adel, zakenlieden en biologen. Deze groepen structureerden het denkcollectief, de bindingen hierbinnen en bepaalden uiteindelijk wat telde als natuur in Nederland”(Van der Windt, 1995. p.62)

De 'merkwaardigheden' die in Nederland beschermd werden waren met name zeldzame planten en dieren waar onderzoekers interesse voor hadden. Dit was uniek voor de Nederlandse natuurbescherming. In Nederland was het met name de elite die bepaalde welke planten en dieren interessant waren om te beschermen. Boeren en andere ambachtslieden die wellicht dichter bij de natuur stonden dan de elite hadden weinig in te brengen terwijl zij wel over veel kennis beschikten en zich dagelijks met natuur bezighielden. Dit was echter niet de natuur die de elite belangrijk vond. Omdat de natuurbescherming in veel gevallen afhankelijk was van kapitaalkrachtige landgoedbezitters kwam de nadruk, naast de 'merkwaardige' planten en dieren ook op het beschermen van landgoederen te liggen. (Van der Windt, 1995, p. 63)

1.3 Natuurbescherming in Nederland tot aan de Tweede Wereldoorlog

Verskillende mensen droegen bij aan het ontstaan van de Nederlandse natuurbescherming. De onderwijzers Thijsse en Heimans richtte in 1896 het tijdschrift '*De Levende natuur op*'. Hierin werd in 1903 voor het eerst de term 'natuurbescherming' gebruikt, met als definitie: "het paal en perk stellen aan den vernielenden invloed van den baldadigen of onnadenkenden mensch om het uitroeien van het dieren- en plantenleven te voorkomen" (Van der Windt, 1995, p. 45-52)

Daarnaast werd, zoals al eerder genoemd in 1905 de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten opgericht en het Naardermeer als reservaat beschermd. Deze vereniging kwam tot stand als reactie op de gemeentelijke plannen om het afval van de stad Amsterdam niet meer in de stad te verwerken maar in het Naardermeer te storten. Dit plan werd uiteindelijk door de gemeenteraad tegengehouden. Desalniettemin werd door de vereniging van natuurliefhebbers tegen het gemeentelijke besluit duidelijk dat protest mogelijk was om natuur te beschermen. Belangrijk voor de nieuwe vereniging was het inzamelen van geld zodat er natuurgebieden konden worden gekocht en daarna in eigen beheer (als reservaat) beschermd. Vooral in kleinere gemeenten was dit van belang. "In kleinere gemeenten - in de directe omgeving waarvan uiteraard het meeste natuurschoon was te vinden- bestond er geen enkel middel, afgezien van aankoop van grond, om het teloorgaan van natuurgebieden en aantasting van het landschap te voorkomen" (Van Zanden & Versteegen, 1993, p.169)

Vervolgens barstte in de jaren '20 van de vorige eeuw de tweede belangrijke discussie los die bijdroeg aan het ontstaan van een nieuwe natuuropvatting. Dit was de discussie over het menselijk ingrijpen in de natuur. In Nederland was Frederik Wilhelm van Eeden een voorloper op de natuurbescherming. In zijn artikelen in het tijdschrift *Album der Natuur* benoemde hij de

dilemma's die het beschermen van natuur met zich meebracht. Mocht de mens ingrijpen in de natuur? Hoe moest de romantische natuur behouden blijven terwijl er tegelijkertijd ruimte geboden moest worden voor vooruitgang en exploitatie van natuur? Van Eeden pleitte voor een algemenere bescherming van datgene wat 'waardevol' was. Zijn ideeën kwamen sterk overeen met de ideeën van Duitse natuurbeschermers. Hij zocht ook naar natuurbescherming in bredere zin. "Van Eeden wil dus niet de landelijke gebieden in zijn algemeenheid beschermen, noch de hele natuur, maar specifieke, voor plantenliefhebbers en kunstzinnige mensen interessante, delen ervan" (Van der Windt, 1995, p. 43)

Het heikele punt over het menselijk ingrijpen in de natuur dat door Van Eeden al was aangestipt, werd verder bediscussieerd in het publieke debat. Dit mondde halverwege de jaren '30 van de vorige eeuw uit in een strijd tussen romantische natuurliefhebbers tegenover pragmatische beheerders. Deze tegenstellingen werden steeds duidelijker zichtbaar door de groeiende aanhang van natuurbeschermers en meer deskundigen. De twee groepen werden vertegenwoordigd door de purist Weevers en de pragmatische Van Tienhoven.

"De groep van Weevers wensten de pure natuur te herstellen en elk menselijk ingrijpen was in hun ogen taboe. Impliciet ging deze visie, die rechtstreeks terugging op het liberale wereldbeeld uit de 19de eeuw, uit van scherpe tegenstellingen tussen natuur en cultuur: waar natuur is, kan geen cultuur zijn en omgekeerd. Natuurbehoud betekende per definitie het terugdringen van menselijk ingrijpen" (Van Zanden & Verstegen, 1993, p.191)

Deze visie komt overeen met de 'conservationist package' uit Eders theorie, hier zal ik later op terugkomen.

Tegenover de visie van Weevers stelde Van Tienhoven het belang van financiële aspecten. Hij vond dat de natuur gebruikt mocht worden, als hier financieel voordeel mee behaald kon worden. Met financieel voordeel doelde hij bijvoorbeeld op boskap wanneer het hout vervolgens verkocht zou worden en het winnen van mergel voor de cementindustrie. Daarnaast hechtte hij veel waarde aan het feit dat de leden van een organisatie als Natuurmonumenten konden genieten van het natuurschoon waar zij aan mee betaalden. Hij vond dan ook dat de natuurgebieden in zekere mate opengesteld moesten worden voor publiek. (Van Zanden & Verstegen, 1993, p.191) 'Hierbij kwam ook dat er verschillende opvattingen waren over 'het vrijlaten van de natuur'. Voor sommigen ging het hierbij om het zonder enige menselijke invloed laten ontwikkelen van processen. Voor anderen ging het om het handhaven van de status quo'. (Van der Windt, 1995, p.67-69) Deze discussie bleef nog een rol spelen, en uitte zich, afhankelijk van wie het beleid binnen de organisatie voerde de ene keer in voordeel voor puristen en de andere keer voor de pragmatici.

Vanaf het einde van de jaren '20 tot in de loop van de jaren '30 werden verschillende natuurbeschermingsorganisaties in Nederland opgericht. Daarnaast werden in alle provincies Provinciale Landschappen opgericht. Deze particuliere organisaties waren erop gericht om de natuur te beschermen en te beheren. Veel meer mensen raakten hierdoor betrokken bij natuurstudie, natuurbeleving en natuurbescherming. "Toch blijkt dit alles niet voldoende te zijn om de belangrijkste bedreiging van de natuur, ontginningen, te stoppen" (Van der Windt, 1995, p. 102) Dit blijkt ook bij de Sint-Pietersberg, waar ontginning op grote schaal in 1928 werd gestart door de ENCI. Daarom werd, vooral om controle te houden over het beschermen van natuurgebieden tegen ontginningen, in 1932 de Contact Commissie inzake Natuurbescherming (CC) opgericht. Hierin kwamen verschillende natuurbeschermingsorganisaties samen. In 1939 maakte de CC een inventarisatie van al het natuurschoon in Nederland, hierin werd voor het eerst vastgelegd om welke gebieden het bij natuurbescherming in Nederland zou moeten gaan. (Van der Windt, 1995, p. 108)

Tot de Tweede Wereldoorlog was het beheer van natuurmonumenten vooral gericht op het in stand houden van de natuur, zoals die er op dat moment was. (Van der Windt, 1995, p. 73) Na de Tweede Wereldoorlog was de visie op natuur sterk verbreed. In de jaren '50 van de vorige eeuw raakte natuurbescherming meer op de achtergrond doordat economie van het land belangrijker was. "Grote werkverschaffingsprojecten van ontginning zorgde ervoor dat grote delen van Zuid en Oost Nederland verdwenen. Hiertegen werd nauwelijks geprotesteerd" (Van Zanden & Versteegen, 1993 p.189) Hieruit kan opgemaakt worden dat wanneer het economisch minder goed gaat er voor natuurbescherming minder belangstelling is. De verhouding van de mens met de natuur heeft ook te maken met de economische situatie waarin mensen zich bevinden, hierop zal ik later nog terug komen.

1.4 De jaren '70: opkomst van een nieuwe natuurbescherming

Hiermee kom ik op het derde punt dat van belang is voor het ontstaan van een nieuwe natuuropvatting: het Europees natuurbeschermingsjaar in 1970.

In de jaren '60 kwam de milieubeweging op. Deze beweging ging grote invloed op de aard van natuurbescherming uitoefenen. In deze tijd veranderde er veel op sociaal gebied, men kreeg het in economisch opzicht beter. Een belangrijk aspect dat de toegenomen welvaart weerspiegelde was dat in 1960 de vrije zaterdag werd ingevoerd. Dit zorgde ervoor dat men meer tijd had om te reizen en de natuur in te trekken.

Nieuwe actiegroepen verzetten zich in deze tijd vooral tegen luchtvervuiling van de chemische industrie. Er werden steeds meer verenigingen opgericht die zich maatschappij-

kritisch opstelden. Zij hadden duidelijk een andere manier van aanpak dan Natuurmonumenten en de Contact Commissie.

“De enorme groei in de breedte van de milieubeweging na 1970 – toen haast wekelijks nieuwe actiegroepen op dit terrein werden opgericht- ging gepaard met de vorming van nieuwe landelijke organisaties die het gat opvulden dat Natuurmonumenten en de Contact-Commissie hadden laten ontstaan” (...) Actiegroepen als Milieudefensie (1971) en Aktie Strohalm (1970) werden opgericht. “(...) zij verwoordden een nieuwe kijk op het milieuvraagstuk, waarin ecologische en marxistische ideeën met elkaar vermengd werden. Deze radicale actiegroepen zagen de strijd voor een schoner milieu als een strijd tegen het kapitalisme, en niet alleen tegen de ‘uitwassen’ ervan” (Van Zanden & Verstegen, p. 196)

Hieruit volgt het vierde belangrijke punt voor het ontstaan van de nieuwe natuuropvatting. De nieuwe actiegroepen vonden bijvoorbeeld dat de natuur als een geheel gezien moest worden en hadden veel kritiek op het beleid van het stichten van reservaten, waarbij alleen een bepaald gebied beschermd werd, zoals bij het Naardermeer gebeurt was. De kritiek die zij hadden op de organisatie van Natuurmonumenten en hun veelal radicale manier van actievoeren beïnvloedde ook de organisatiestructuur van andere natuurbeschermingsbewegingen. De elitaire organisatie van Natuurmonumenten, waar onder andere Thijsse en Van Tienhoven actief waren, moest democratischer worden en zich ook op milieuproblemen richten. De rol die ecologen speelden binnen deze organisatie was veel te groot. Er moest een bredere natuurbescherming komen en de focus moest niet gericht zijn op het bestuderen van verbanden tussen organismen in de natuur, zoals de ecologen deden. De verandering die door dit protest optrad was dat er een fusie plaatsvond tussen verschillende milieuorganisaties. Hieruit komt de Stichting van Natuur en Milieu voort, met een bredere natuur- en milieubeschermingsagenda. Het ontstaan van het idee van actieve natuurontwikkeling in de jaren '80 werd algemeen beleid. Het idee van natuurontwikkeling is gebaseerd op het bewust aanleggen van natuur. Kleine natuurgebieden werden samengevoegd zodat soorten kunnen uitbreiden. Het is afhankelijk van de bestrijding van milieuproblemen als verdroging en bodemvervuiling of deze natuurontwikkeling zal slagen. ‘In de filosofie van de ‘natuurbouw’ of, neutraler, de ‘natuurontwikkeling’ kan men de definitieve overwinning van de mens op de natuur zien: de mens wordt de ‘schepper’ van de natuur. De mens controleert door ingrepen in het landschap en de waterhuishouding en door de introductie van bepaalde soorten de ontwikkeling van de natuur’ (Van Zanden & Verstegen, p.202)

1.5 Conclusie

Concluderend kunnen we stellen dat vanaf het ontstaan van natuurbeschermingsorganisaties in Nederland (rond 1900) tot heden twee ideeën kenmerkend blijven. Het overheersen van de (wilde) natuur en het respect voor de natuur. Aan de ene kant werd de wilde natuur als mooi beschouwd, aan de andere kant was de wilde natuur zeer kwetsbaar. Uit deze dubbelzinnige houding tegenover de natuur ontwikkelde zich in Nederland een unieke vorm van natuurbescherming. Het unieke aan de Nederlandse natuurbescherming was dat het ging om 'merkwaardigheden' en wat dit waren werd bepaald door belangrijkste drie groepen: adel, zakenlieden en biologen. Zij vormden het denkcollectief en bepaalden hiermee wat als beschermde natuur moest gelden. Natuurmonumenten speelden een belangrijke rol, maar zodra natuur op een andere manier (dan binnen de natuurmonumenten) werd beleefd en er bescherming nodig was reikte de natuurbeschermingsbeweging niet ver genoeg. "De bescherming van natuur was gelijkgesteld en ingeperkt tot de aankoop van natuurmonumenten"(Van der Windt, 1995, p. 64)

Wat opvalt uit de geschiedenis is dat wanneer het economisch beter gaat de mens over het algemeen meer interesse voor natuur heeft en er meer om geeft. In economisch mindere tijden wordt de natuur minder belangrijk en treden andere elementen meer op de voorgrond. Hieruit blijkt dat de natuurbescherming sterk verbonden is met de sociale en economische gesteldheid van de mens. In de volgende hoofdstukken zal ik de geschiedenis van de BNC bespreken. Hierbij komt het zojuist besproken dilemma van de natuuropvatting en het verband tussen economie en de aandacht voor natuur en het belang dat men hecht aan natuur terug.

Hoofdstuk 2 De Sint-Pietersberg

“La Montagne Saint-Pierre a acquis une grande renommé dans les derniers siècles, grâce au grand labyrinthe des galeries souterraines qu’ on y trouve; ce sont des carrières ou on a tire pendant une vingtaine de siècles des pierres pour la construction des fortifications, bâtiments etc. Ils ont donnée a la montagne une réputation culture-historique et historique ; on peut y étudier la manière dans lequel on a exploite les carrières et les traces des générations qui se sont succédés dans au moins six siècles ‘⁵

De Sint-Pietersberg heeft, zoals we in bovenstaand citaat kunnen lezen de afgelopen eeuwen grote bekendheid vergaard door de onderaardse gangenstelsels die zich in de berg bevinden. Gedurende twintig eeuwen zijn er voor het bouwen van onder andere huizen en forten door blokbrekers stenen uit de berg gewonnen. Hierdoor heeft de berg een belangrijke cultuurhistorisch en historische reputatie gekregen. In de grotten kunnen we zien hoe stenen vroeger uit de berg werden gehaald. Daarnaast zijn de menselijke sporen te bestuderen van de generaties voor ons tot minstens zes eeuwen terug.

De onderaardse gangen zijn echter niet het enige dat de Sint-Pietersberg tot een unieke berg maken. “Het belang, dat de St. Pietersberg voor den mensch tot nog toe heeft gehad is van velerlei aard” (Van Schaik, 1983, p. 323) schrijft Dr. Ir. D.C van Schaik. Hij wordt gezien als dé grote Sint-Pietersberg kenner. Hij was een pionier in het onderaardse onderzoek in de kalksteengroeven in de Sint- Pietersberg. Met enorme precisie bracht hij het onderaardse gangenstelsel in kaart. Om een impressie van de grote cultuur- en natuurhistorische waarden van de Sint-Pietersberg te geven zal ik verschillende aspecten van de berg aan de hand van onder andere Van Schaik’s werk bespreken.

Eerst zal ik een schets geven van de geologie van de berg. Vervolgens kom ik bij de onderaardse gangen en tekeningen die zich in de berg bevinden, waarna ik op de flora en fauna kom. Tot slot zal ik ingaan op een specifiek deel van de berg, het Plateau van Caestert. In dit complexe gebied is een grote variëteit aan natuur- en culturele rijkdom te vinden, daarnaast is het exemplarisch voor de verstrengeling van belangen en problemen die bij de bescherming van de berg komen kijken.

2.1 Cultuur- en natuurhistorische rijkdom

De Sint-Pietersberg strekt zich uit over Belgisch en Nederlands Limburg. Het grootste gedeelte van de berg bevindt zich op Belgisch grondgebied (zie plattegrond). De berg wordt tussen Lixhe

⁵ Van Schaik, La Montagne Saint-Pierre, RHCL, Archief D.C Van Schaik, inv nr. 21.170A, map 116

en Canne doorsneden door het Albertkanaal dat in de jaren '30 van de vorige eeuw werd aangelegd. (Van Schaik, 1983, p. 337) De ligging van de Sint-Pietersberg geeft de berg niet alleen geografisch gezien een bijzonder karakter. Naast dat de berg de Belgisch-Nederlandse grens overschrijd en zich in drie provinciën bevindt, namelijk de Vlaamse, Waalse en Nederlands-Limburgse heeft de berg ook een bijzondere bodemsamenstelling. Deze vormt weer de basis voor een opmerkelijke flora en fauna.

“Het grootste deel van de Zuid- Limburg is bedekt met een klei- of leemachtige grondsoort, de Limburgse löss, welke gevormd is in het geologische tijdperk, dat men Kwartair noemt. Deze löss maakt de bodem van Zuid-Limburg bij goede bewerking zeer vruchtbaar, zodat men ook boven op de heuvels de graanvelden, boomgaarden en weiden kan vinden” (Van Schaik, 1948, p. 14)

De lösslaag bevindt zich op een zachte kalksteenmassa. In deze grond zijn diverse fossielen gevonden, de meest bekende vondst is de Mosasaurus, een 12 meter lange zeeslang uit 1780. (Marechal et al, 1953, p. 7) “In vroege eeuwen hebben de bewoners van Zuid-Limburg uit de in dalen aan de dag tredende lagen van het zogenaamde Maastrichtse Krijt stenen gewonnen”(Van Schaik, 1948, p. 13) Deze werden onder andere gebruikt voor het bouwen van huizen, verdedigingswerken en kerken. Geschriften uit de Romeinse tijd wijzen erop dat de Romeinen ook al stenen uit de berg wonnen. Dit heeft zich gedurende verschillende eeuwen veelal handmatig voortgezet tot in de jaren '20 van de vorige eeuw aan Nederlandse zijde de Eerste Nederlandse Cement fabriek (ENCI) werd opgericht. Deze ging machinaal, op grote schaal te werk bij het winnen van kalksteen. Deze industrie die vanuit zich vanaf de Romeinse tijd steeds verder heeft ontwikkeld heeft ervoor gezorgd dat er een groot labyrint van gangenstelsels in de Sint-Pietersberg is ontstaan. Naast het ontstaan van gangenstelsels heeft de cementindustrie de Sint-Pietersberg, door de afgravingen vanaf eind jaren '20 steeds ingrijpender bedreigd. Door de afgravingen en het dusdanig verminderen van de omvang van de berg zijn planten en dieren uitgestorven of met uitsterven bedreigd. Om het gebied te beschermen zijn verschillende acties ondernomen, waar ik later op terug zal komen.

Niet alleen de gangen an sich bezitten een enorme natuur en cultuurhistorische rijkdom. In de gangen zijn verschillende tekeningen en teksten door bezoekers achtergelaten waaruit we kunnen opmaken wie de mensen waren die de grotten bezochten en waarom. Zo zijn de oudste tekeningen uit de 14de eeuw in de grotten van Caestert onlangs herontdekt en bestudeerd. “De tekeningen zijn gemaakt met de roetsporen van olielampjes en vetpitten. Daarom wordt wel vermoed dat deze tekeningen gemaakt zijn door de blokkbrekers zelf, zij gebruikten immers olielampjes om de gangen te verlichten tijdens het werk” (Speelberg & Zilverschoon 2007, p.17) Deze tekeningen en andere opschriften verschaffen veel informatie over de bezoekers van de

berg, al is er ook al veel van verloren gegaan. “Het is nog lang niet duidelijk hoeveel rijkdommen de groeves van Zuid-Limburg precies herbergen. Dit probleem wordt mede veroorzaakt door het feit dat niet alle delen van de groeves tegenwoordig nog begaanbaar zijn. Ook in de Caestertgroeve is dit het geval. Enkele gangen zijn door natuurgeweld, instortingen en menselijk toedoen geheel van de buitenwereld afgesloten of verdwenen” (Speelberg & Zilverschoon 2007, p.37). Wat wel duidelijk is is dat het gebied zo’n bijzondere cultuurhistorische en natuurhistorische waarden bezitten dat er al meerdere malen geopperd is het gebied voor te dragen als UNESCO erfgoed. De eerste keer gebeurde dit in 1951 door de Belgisch-Nederlandse Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg, en in 2010 door Sint- Pietersberg kenner Jaquo Silvertant. “Het gebied is zo rijk aan cultuurhistorisch en natuurwetenschappelijke waarden dat dat beschouwd kan worden als Werelderfgoed” (Interview 1 mei 2010, Jaquo Silvertant). Op de bescherming van de berg en een UNESCO status zal ik later terugkomen. In de volgende paragraaf zal ik de natuurwetenschappelijke waarden van de berg nader toelichten.

2.2 Flora en Fauna

“Geen deel van het land is er, waar de natuur zich zóó vroeg en zóó rijk en mooi openbaart, als in de verscholen hoeken van de Limburgsche hellingbossen” (De Wever, in Van Schaik, 1983, p. 187) De kalkrijke bodem van de Sint-Pietersberg heeft ook voor een bijzondere flora en fauna gezorgd. Talrijke onderzoekers hebben de flora van de berg onderzocht en uitgebreid beschreven. De uitgebreide beschrijvingen en classificaties van het gebied waar zich onder andere orchideeën, zeer zeldzame varens, jeneverbessen, kalkgraslanden, anemonen, en 26 soorten bramen bevinden geeft aan dat naast de zeldzaamheid ook de variëteit in het gebied zelf zeer groot is. (Marecahl et al, 1953) Naast de uitgebreide flora bevinden zich ook zeldzame dieren in het gebied. De bekendste wellicht de vleermuis maar ook van de oehoe en de muurhagedis die binnen Nederland alleen in Maastricht voorkomt zijn exemplaren te vinden. (Hillegers, 1990, p. 15) “Vooral de muren van de oude vestingwerken waaraan Maastricht zo rijk is en waartoe ook het fort St.-Pieter behoort, zijn daarvoor bekend”(Hillegers, 1990, p. 15)

Nu zal ik een specifiek deel van de Sint-Pietersberg beschrijven, het Plateau van Caestert. Dit gebied is (nog steeds) exemplarisch voor de complexiteit van de bescherming van de Sint-Pietersberg, waarbij ook het ondergrondse deel van de berg van groot belang is. Het gebied is al decennia verdeeld door de belangenverstremming van onder andere verschillende Belgische en Nederlandse natuurbeschermers, en de betrokken overheden en tevens (grond)eigenaren van het gebied (te weten de Vlaamse, Waalse en Nederlandse overheden).

Naast dat de bescherming van dit gebied al decennia lang problematisch is, is het ook vandaag de dag nog zeer actueel.

“Het plateau van Caestert is het deel van de Sint-Pietersberg dat ingesloten wordt door de driehoek, die gevormd door de Maas aan de oostzijde, het Albertkanaal aan de westzijde en de Belgisch-Nederlandse grens aan de noordzijde” (Bats, 1989, p. 4)

“Gezien de gemakkelijke verdediging op den berg in de nabijheid van een kruising der groote wegen oost-west en zuid-noord en de omstandigheid, dat de oudste gangen in den St. Pietersberg door goede bouwmeesters zijn gemaakt (...) zullen de Romeinen hier op den berg zeker een kampement hebben ingericht, waaraan de naam Caestert nog te danken is. Zij moeten eveneens reeds de oude toren hebben gebouwd, welke later als Lichtenberg bekend staat en waarvan nu nog de ruïne van dien naam de eenige herinnering uit dien zeer oude tijd vormt. (Van Schaik, 1983, p. 339-340)

De naam Caestert komt waarschijnlijk van het latijnse castra of castrorum, wat kamp of kampement betekent (Van Schaik, 1983, p. 339) Er stond naast de hoeve Lichtenberg tot in de jaren '70 van de vorige eeuw nog een kasteel in dit gebied: Het kasteel van Caestert. Dit kasteel werd in 1256 gebouwd en wisselde vanaf de bouw verschillende malen van eigenaar, waardoor het dan in Nederlands, dan weer in Belgisch of Frans bezit kwam. Het kasteel bestond uit een kapel, een kasteel en een boerderij. (Maréchal et al, 1953, p. 24-26). In 1936 werd het Kasteel eigendom van de Cimenteries et Briqueteries Réunies (CBR). Tijdens de Tweede Wereldoorlog is het kasteel ook bezet geweest door Duitse en Amerikaanse leger troepen. In 1966 stortte de toren van het kasteel in. In 1972 kreeg de CBR toestemming om het kasteel te slopen, maar dit werd tegengehouden door de Belgische Rijksarcheologische Dienst. (Hackeng 2009) “In maart van dat jaar (1972) ontstond er op mysterieuze wijze brand in het herenhuis, zodat dit toch rijp was voor de sloop. Vervolgens brandde ook nog de watertoren af en werden de kapel en een aantal stallen van de boerderij met de grond gelijk gemaakt” (Hackeng, 2009)

De complexiteit van de bescherming van het gebied bij Caestert wordt gevormd doordat het gebied niet alleen bovengronds bijzonder is, maar ook ondergronds in grotten grote rijkdommen bevat. “Onder het plateau van Caestert bevinden zich drie grote gangenstelsels: de Caestert-groeve, de groeve Ternaaien-Boven en de groeve Ternaaien-Beneden. Historisch vormen deze Belgische stelsels een geheel met de sedert 1938 ontgonnen Nederlandse stelsels Zonneberg, Slavante en het Zuiderlijk Gangenstelsel”(Bats, 1989, p. 17) In de praktijk vormen de stelsels allerm minst een geheel doordat het gebied zich in drie provinciën en twee landen bevind.

“Bestuurlijk wordt het plateau van Caestert niet als een geheel behandeld. Gelegen op het grondgebied van Vlaanderen, Wallonië en Nederland heeft het gebied momenteel

te maken met een drievoudige beleidsaanpak die onderling verschillend is. In het belang van het gezamenlijk natuur- en cultuurgood van dit plateau is het dan ook onontbeerlijk dat er over de streek- en landsgrenzen heen overleg wordt gepleegd en gestreefd wordt naar een eenheid van beleid” (Bats, 1989, p. 23)

Wat de ligging van dit gebied voor de bescherming ervan precies te betekenen heeft zal ik later toelichten. Nu een beeld van de rijkdom van de Sint-Pietersberg geschetst is, zal ik me in het volgende hoofdstuk richten op de bescherming ervan. De Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg (BNC) komt in het volgende hoofdstuk aan bod.

Hoofdstuk 3 De Belgisch Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg

“Combien il mériterait d’être préservé et gardé pour toujours!”⁶ Hoezeer verdient (de Sint Pietersberg) het om voor altijd bewaard en beschermd te blijven, zo stelt de eerste Franstalige publicatie van de BNC. Deze vereniging was overtuigd van de schoonheid en rijkdom van de Sint Pietersberg en achtte het noodzakelijk dat dit gebied bewaard moest blijven, voor altijd.

In dit hoofdstuk zal ik het ontstaan, de werkzaamheden en effectiviteit van de Belgisch-Nederlandse Vereniging ter bescherming van de Sint Pietersberg (BNC) beschrijven. Ik zal met name ingaan op de wijze waarop de commissie te werk ging en de effectiviteit van hun aanpak. Hierbij zal ik ook ingaan op de activiteiten van de ENCI aangezien deze de aanleiding vormden voor het (eerste) protest van de commissie. Tot slot zal ik aangeven welke resultaten de commissie heeft geboekt en hoe deze afhankelijk van maatschappelijke factoren en de manier van haar acties zijn geweest.

3.1 De Eerste Nederlandse Cement Industrie

Hoewel er al eeuwen mergelwinning in de Sint-Pietersberg plaatsvindt zijn er vooral in de afgelopen 60 jaar talloze protesten en acties tegen ondernomen. (Rokx, 1978, p. 10). De BNC werd opgericht met name als reactie tegen de concessieaanvragen van de ENCI, waarin toestemming wordt gevraagd om bepaalde gebieden af te graven. Het protest van de commissie loopt grotendeels gelijk met deze concessies. Wanneer we de opkomst van de BNC in een breder perspectief plaatsen valt de oprichting te plaatsen in het ontstaan van een algehele bewustwording en hang naar natuur. Op landelijk niveau ontstonden er in de jaren ‘20 en ‘30 steeds meer verenigingen, geïnitieerd door amateurs en professionals die in de bres sprongen om de toekomst van de natuur te verdedigen. Deze nationale tendens vanaf eind jaren ‘20 in het oog houdend, valt de opkomst van de BNC en daarbij de activiteiten van de ENCI te verklaren.

In 1926 vestigde de Eerste Nederlandse Cement Industrie (ENCI) zich aan de voet van de Sint-Pietersberg. Twee jaar later, in 1928 toen de fabriek daadwerkelijk in werking trad, kwam hiermee de derde cementindustrie op de berg in werking. De andere bedrijven waren: N.V St. Pietersberg en Mergelmaatschappij Sint Pieter. (Rokx, 1978, p. 5) De fabriek breidde gestaag uit. In de jaren ‘30 produceerde de ENCI 400.000 ton cement per jaar, eind jaren ‘40 was dit door nieuwe uitbreidingen 600.000 ton per jaar. De belangrijkste concessieaanvraag die

⁶ *Le Site de Caster a Petit-Lanaye.* (1953) Publications de la Commission Scientifique Belgo-Néerlandaise pour la Protection de la Montagne St-Pierre.

dit mogelijk maakte vond plaats in 1948. Hierdoor werd het de ENCI mogelijk gemaakt om de komende 60 jaar 600.000 ton cement per jaar te blijven produceren. Van belang voor de goedkeuring van deze concessie was de Wederopbouw situatie waarin Nederland zich op dat moment bevond. De goedkeuring van dit plan door de G.S. (Gedeputeerde Staten) werd door een lid van de G.S. toegeschreven aan het feit dat:

“(..) de cementindustrie voor Nederland van het grootste gewicht werd geacht en men de verantwoordelijkheid niet durfde te dragen, dat Nederland een tekort zou krijgen, waardoor het bouwprogramma in gevaar zou worden gebracht, dit ondanks de waardering van het landschappelijk en cultureel schoon van de berg” (Rokx, 1978, p. 16)

3.2 De Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg 1947-1951

Tegen de in paragraaf 2.1 beschreven achtergrond werd op 8 november 1947 de BNC opgericht. Deze internationale commissie kwam voort uit een samenvoeging van kleinere beschermingsgroepen. Vanaf 1938 tot 1944 hadden de Belgische *Cercle des Entomologists Liègeois* en de *Société Botanique de Liège* onafhankelijk van elkaar al beschermingspogingen gedaan. Samen vormden deze twee groepen vanaf 1941 *La Commission des Naturalistes Liègeois*, met als doel: het bestuderen en beschermen van de berg. “(...) pour coordonner l’étude du problème, et poursuivre activement la réalisation du ‘classement’ et d’une protection efficace. (Maréchal et al, 1951, p. 4). De naturalisten houden zich op dezelfde manier bezig met het bestuderen van verbanden tussen organismen in de natuur als de ecologen genoemd in hoofdstuk 1. Dr. Paul Maréchal was ere-docent aan het Athenee Royal te Luik. Hij hield zich onder andere bezig met het beschrijven van planten in de natuur op de Sint-Pietersberg en was lid van de Cercle des Entomologists Liègeois.

In 1948 werd er door *La Commission des Naturalistes* tegen de uitbreiding van concessiegebieden gestreden. De Belgische monumentenorganisatie Commission Royale des Monuments et Sites (CRMS) kwam beloften om het afgraven een halt toe te roepen niet na. Ook al probeerde *La Commission des Naturalistes* te voorkomen dat de ontginning nog verder zou gaan, ze konden dit niet tegenhouden. De afgraafovereenkomst met de Belgische cementfirma Frère et Evrard werd automatisch voor een volgende 5 jaar verlengd. (Maréchal, et al 1951, p. 14) Hieruit bleek dat het aangaan van overeenkomsten om de natuur te beschermen en waarbij tegelijkertijd economische belangen spelen, deze laatste vaak winnen.

Uit *La Commission des Naturalistes* kwam de BNC voort. Doordat het steeds duidelijker was geworden dat een gezamenlijke Belgisch-Nederlandse samenwerking het beste

resultaat zou opleveren. Men erkende in deze tijd steeds meer dat een natuurgebied niet aan de grens ophoudt.

“In de volgende jaren kwam meer en meer de gedachte op, dat het belang van een natuurgebied niet bij een landsgrens ophoudt. In een brief van de Contactcommissie voor Natuur en Landschapsbescherming aan de Voorlopige Natuurbeschermingsraad (...) werd dan ook gesteld, dat het behoud van het nog overgebleven gebied van de Nederlandse St. Pietersberg slechts ten volle waarde zou hebben, als ook het Belgische gebied blijvend tegen afgraving zou zijn beschermd”(Rokx, 1978, p. 12)

De BNC bestond bij haar oprichting uit verschillende vertegenwoordigers van de ‘natuur verenigingen’, organisaties die zich inzetten voor de natuur. Hieronder waren vertegenwoordigers van: *la Société Botanique de Liège* (België) te weten J. Darimont en J. Damblon en van de *Cercle des Entomologistes Liégeois* (België) P. Maréchal, ere docent aan het Athenee Royale te Luik en tevens vanaf 1947 de eerste voorzitter van de commissie, daarnaast J. Depre en M. Ruwet. Van de *Wetenschappelijke Vereeniging van Limburg* te Hasselt (België) waren B. Van de Poel, prefect honoraire aan het Athenee te Hasselt en tevens vice president van de BNC en F. Geukens de afgevaardigden. Van *Natura Limburg* te Hasselt (België) waren J. Hiemeleers en M. Witters de vertegenwoordigers. J. Hiemeleers was landbouwingenieur en tuinbouwkundige en had een rijke kennis van flora en fauna. Hij zette zich in tal van organisaties en verenigingen in voor natuurbescherming, waaronder de *Belgische natuur- en Vogelreservaten*, de *ornotologische vereniging de Wielewaal* en van 1946 tot 1974 was hij de voorzitter van *Natura Limburg*. Daarnaast was hij een tijd lang de secretaris van de BNC. (Boiten, 1996) Vervolgens waren van Nederlandse zijde het Natuurhistorisch Genootschap te Maastricht (Nederland) vertegenwoordigd door mevrouw dr. W. Minis en P.J. Bels. Van het Limburgsch Landschap (Nederland) waren Ir.D.C van Schaik, die de onderaardse gangen van de Sint- Pietersberg in kaart bracht en Dr. A.A.Thiadens lid. Daarnaast werd het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap (Nederland) door Dr. E. Batta en Dr. G. Panhuysen vertegenwoordigd. Tevens waren A. van Beneden en prof dr. J. Heimans op persoonlijke titel lid. De BNC bestond vooral uit hoog opgeleide elite, die de Sint-Pietersberg met wetenschappelijke publicaties wilde beschermen. Critici van de BNC stellen dat de commissie te elitair was en te ver van de problemen afstond, hier zal ik later op terug komen. De doelstelling van de BNC werd op de openingsvergadering op 8 november 1947 vastgesteld en luidde als volgt:

“De commissie stelt zich ten doel de gehele St. Pietersberg, zowel in Nederland als in België, als monument voor het nageslacht te bewaren en tracht dit doel te bereiken

door het zenden van adressen aan de betrokken autoriteiten en het voorlichten van de openbare mening in tijdschriften, dagbladen enz” (Maréchal et al, 1951)

Een van de eerste activiteiten van de BNC was de deelname van enkele commissieleden aan de *Commissie St. Pietersberg*. Deze commissie werd op 26 oktober 1938 door de Gemeente Maastricht in het leven geroepen om de bescherming van de berg in de gaten te houden nu de nieuwe concessie aan de ENCI was verleend. De commissie bestond, buiten de BNC leden uit: J. M Linssen, wethouder openbare werken, Ir.F.T.H Dresens, Directeur van Gemeentewerken, Ir.J.H. Froger, aanvankelijk leider van den Limburgse Streekplannendienst, thans chef der Commerciële Afdeling (stedenbouw) van de Ned. Spoorwegen, Ir. W.G. van der Kroft, rijkstuinbouwconsulent, Ir. D.C. van Schaik, adviserend ingenieur, en N.A.J. Roomans, Commissiechef ter. Gemeentelijke secretaris. Met deze aparte commissie werd bereikt dat de ENCI nieuwe natuur zou aanleggen ter compensatie van de afgegraven delen. Een voorbeeld van nieuwe, door de ENCI aangelegde natuur is de heuvel de Observant.

Verder richtte de BNC zich in de begintijd met name op het vergaren van kennis en het in kaart brengen van de rijkdom van het gebied. Hieruit kwamen verschillende artikelen in landelijke en regionale kranten voort. Het doel van deze artikelen was de overvloedige aanwezigheid van bijzondere flora in het gebied bekend(er) te maken. Hierdoor moest het moreel steeds moeilijker worden om de berg af te graven en in de toekomst onmogelijk. Daarnaast werd niet alleen over de aantasting van de berg door mergelafgraving geschreven, andere aspecten van de Sint Pietersberg en haar behoud kwamen ook aan bod.

“Ook de gevolgen van het kweken van champignons waren een bedreiging voor het cultuurhistorische aspect van de berg [met bedreiging van cultuurhistorische aspecten wordt hier op de beschadiging van opschriften en tekeningen in de grotten gedoeld] In 1939 waren er maar 2 kwekers; in 1948 was dit aantal gegroeid tot 49. Na ondergrondse ruilverkaveling liep het aantal terug tot 8 in 1954. In de gangen die hiervoor gebruikt werden, werden niet alleen de opschriften beschadigd of volledig weggeschuurd, maar ook bleek het kweken nadelige gevolgen te hebben voor de vleermuizen (bijvoorbeeld door het afsluiten van gangen)” (Rokx, 1978, p. 21)

De eerste publicatie van de BNC, *Publications de la commission scientifique Belgo-Néerlandaise pour la protection de la montagne St-Pierre. No 1 historique de cette Protection*, vertelt de geschiedenis en werkzaamheden van de commissie. De publicatie werd geschreven door de BNC. De waarden die toegekend worden aan het gebied zijn vooral van natuurwetenschappelijke aard. De flora en fauna op de berg is zeer gevarieerd en er zijn

zeldzame soorten aanwezig, aldus de verschillende publicatie van de BNC. Zeldzame soorten planten die genoemd worden zijn bijvoorbeeld orchideeën, anemonen, mierik-lepelblad, weidehavikskruid en vele anderen. (Maréchal et al 1956, p. 16) Verder worden de archeologische en geologische waarden van de ondergrond door de commissie erkend. Hieronder worden genoemd de Middeleeuwse opschriften in de grotten, de aanwezigheid van een groot aantal vleermuizen in de grotten en fossielen. (Maréchal et al, 1951) Daarnaast wordt er in deze eerste publicatie benadrukt dat het gewenste resultaat van bescherming van de berg, ondanks alle aandacht nog niet bereikt is en er verder gewerkt moet worden aan het realiseren van bescherming voor het gebied. Zelfs wordt er aan het einde van deze publicatie de vraag opgeworpen of de UNESCO benaderd zou moeten worden om dit gebied te beschermen. Deze vraag werd echter weer van de hand gewezen met het argument dat het beter zou zijn om dit beschermingsprobleem zelf, op regionaal niveau, op te lossen. Op het punt van UNESCO bescherming zal ik later nog terug komen.

3. 3 De jaren 1951-1968

De jaren '50 en '60 van de vorige eeuw kunnen als bloei-jaren van de BNC worden beschouwd. Er is in deze tijd één directe aanleiding voor nieuwe protesten, de concessieaanvraag van de ENCI in 1962.⁷ In deze jaren is de BNC zeer productief, de meeste publicaties van de commissie verschijnen in deze jaren. In deze publicaties wordt de grote rijkdom van verschillende aspecten van de Sint Pietersberg uitvoerig beschreven. In de jaren '50 verschijnen *Het landschap van Caestert bij Klein-Ternaaien* (1953) en *Les Thiers de Lanaye et des Vignes a Lanaye* (1956).

De BNC begint zich in de jaren '50 meer te richten op het Plateau van Caestert, een deel van de Sint-Pietersberg waar ik later nog op terug zal komen. Het idee wordt opgevat om van dit gebied een grensoverschrijdend reservaat te maken. Vanaf 1960 is het zwaartepunt van de BNC gericht op de Vallei van Geer, van Sluse tot Maastricht dat ook het gebied van Caestert omvat. Een aantal jaren verstrijken vanaf het begin van het ontstaan van het idee om een grensreservaat te vormen. In deze jaren houdt de commissie zich bezig met de inventarisatie van het gebied en onderhandelingen met de overheid voor het stichten van een grensreservaat. Lange tijd zijn er echter geen resultaten op dit gebied. In een brief aan de burgemeester van

⁷ uit: N.B. (1965). Beknopte uiteenzetting van het standpunt van de Enci inzake de mergelwinning uit de St. Pietersberg te Maastricht ten behoeve van de cementfabricage. Maastricht: ENCI

Wonck, van 31 juli 1963 benoemen BNC- voorzitter Maréchal en secretaris Ruwet nogmaals de wens van de commissie om een grensreservaat in dit gebied te vestigen. Het gebied is vanuit wetenschappelijk oogpunt zeer interessant vanwege de aanwezigheid van zeldzame soorten planten en dieren. Het oprichten van een grensreservaat zou bovendien als een voorbeeld kunnen dienen voor andere gemeentes: “domnant ainsi l’ exemple de l’ amour du savour et du progres, exemple qui sera suivi, n’ en pas douter, par d’ autres communes” (Maréchal en Ruwet stukken betreffende Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke commissie t.b.v de St. Pietersberg 1948-1972, archiefmap 3, Regionaal Historisch Centrum). Het initiatief tot het vormen van een grensreservaat wordt echter niet door iedereen toegejuicht. Ook al wordt er door de BNC nog verscheidene malen aangedrongen op samenwerking tussen België en Nederland om dit grensreservaat te realiseren, het blijkt niet mogelijk om de betrokken Belgische- en Nederlandse overheden en de natuurbeschermingsorganisaties te laten instemmen met dit plan.

Met behulp van verschillende onderzoekers werd in 1962 een inventarisatie gemaakt van het gebied om aan te geven dat het in aanmerking komt voor het stichten van een grensreservaat. De verschillende onderzoekers, waaronder vleermuisonderzoekers Van Heerdt, vlinderspecialist Boer Leffef en slakkenspecialist Butot moeten voor een rijk rapport zorgen dat de verschillende aspecten van het gebied in kaart brengt. (Stukken betreffende Belgisch-Nederlandse Commissie t.b.v de Sint-Pietersberg 1948-1972, map nr 10, Verslag van de bijeenkomst op kasteel Caester, 24 april 1962).

Het kasteel van Caestert, zoals in hoofdstuk 2 is beschreven is begin jaren '60 in zeer slechte staat, niet alleen het kasteel maar ook de natuur eromheen is ernstig verwaarloosd. In een verslag van de situatie rond het kasteel Caester in de zomer van 1962 wordt opgemerkt dat: “Afdoende bescherming kan o.i. slechts verkregen worden door aankoop van het gebied en stichting van een natuureservaat ter plaatse” (Stukken betreffende de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie t.b.v de Sint- Pietersberg, 1948-1972, map nr 10, Sluiter en van Heerdt, Utrecht, 6 september 1962) Aangezien er niet genoeg geld was om het kasteel te kopen, werd door de BNC geprobeerd om beschermingsovereenkomsten aan te gaan. Echter, de ervaringen hiermee zijn zoals eerder beschreven niet goed, omdat deze niet worden nagekomen.

Een andere belangrijke activiteit van de BNC in deze periode was het stichten van een veldlaboratorium voor wetenschappelijk onderzoek. Hiervoor werd een ruimte gezocht en subsidie aangevraagd om deze te kunnen financieren. Het kasteel bij het Plateau van Caestert is een mogelijke plek waar het veldlaboratorium zou kunnen worden gevestigd. (Stukken

betreffende de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie t.b.v de St. Pietersberg, 1948-1972 map nr 10 bijlage 1 Utrecht januari 1965).

Verder verschijnen er in de jaren '60 de volgende publicaties van de BNC: *De Zwerfstenen van Caestert* (1960), *Flora en Fauna van Caestert tussen Kanne en Ternaaien* (1961), *La Vallée du Geer* (1963) en *Les chauves-souris de la région frontière belgo-néerlandaise* (1968).

‘Ondanks artikel 6 van het reglement van de BNC waarin gesteld werd dat de leden van de BNC minimaal 3 keer per jaar bijeengeroepen zouden worden, werd in de onderhavige periode de regelmaat en de kwaliteit van de vergaderingen niet gehandhaafd. Vanaf 1953 werd er slechts eenmaal per jaar vergaderd. In 1956 en 1958 was er zelfs helemaal geen bijeenkomst’ (Rokx, 1978, p. 33)

Hieruit blijkt dat de interne organisatie van de BNC niet volgens vaste structuur verliep. Er was geen sprake van een regelmatige bijeenkomst of het nastreven van een vooraf uitgezet plan. De ENCI-aanvraag in 1962 bij de gemeente Maastricht voor een uitbreiding van het afgravingsgebied bracht de BNC tot leven. De BNC ging tegen de aanvraag in protest. Dit protest bestond uit de deelname van enkele BNC-leden in een door de Gedeputeerde Staten (G.S.) in 1951 ingestelde Adviescommissie. Deze Adviescommissie hield zich bezig met de begrenzing van het afgravingsgebied van de Sint-Pietersberg. ‘In 1964 werd er door deze commissie advies gegeven aan G.S.. Hierin werd aangegeven welke gebieden absoluut beschermd moesten worden. Het advies kwam tot stand door een synthese te vormen tussen de economische belangen enerzijds en anderzijds de belangen van natuur-en landschapsschoon, wetenschap, historie, toerisme en verkeer. Hierbij noemde de Adviescommissie als gebieden die bewaard moesten blijven: het Zonnebergstelsel, Poppelmondedal en de Skyline (de grond aan de westrand van de ENCI-groeve, bij het Jekerdal). Voorgesteld werd om een gedeelte van het Encibos, een dunne strook door de ENCI aangelegd bos, hiervoor op te offeren.’ (Stukken betreffende de Belgisch-Nederlandse Commissie t.b.v de Sint-Pietersberg 1948-1972 map nr 2).

In een reactie op het advies van de Adviescommissie stelde de ENCI dat ze zich inschikkelijk opstelden tegenover de wensen van de natuurbeschermers. ‘Ze [de ENCI] stelt dat het ‘aangevraagde gebied al kleiner is dan ENCI zich had gewenst. De ENCI is na overleg met Ir. Vallen, landschapsarchitect te Roermond, tegemoet gekomen aan de eisen van het natuurschoon en heeft derhalve- in haar ogen- reeds offers gebracht. Het door Ir. Vallen ontworpen landschapsplan, met de aangevraagde vergroting, biedt volgens deze specialist een

landschappelijk beter verantwoorde eindtoestand dan het huidig aan ENCI toegemeten afgraafgebied. Zodat economisch belang en belang natuurschoon harmonisch samengaan. Het aangevraagde gebied dient derhalve beschouwd te worden als een compromis tussen natuurschoon en economie. Verder, zo stelt de ENCI in de brochure waarin de aanvraag wordt toegelicht, dienen bepaalde belangen nou eenmaal te wijken voor andere, omdat de industriële belangen zwaarder wegen'. (Rokx, 1978, p.36-37) In oktober 1967 wordt de concessieaanvraag door G.S. goedgekeurd.

De strijd om de erkenning van de gebieden van Thiers de Nivelles, Lanaye et des Vignes (Lanaye) als natuureservaat heeft anno 1964 nog steeds niet tot resultaten geleid. Verschillende pogingen worden er gedaan om deze erkenning bij de autoriteiten voor elkaar te krijgen. Toezegging van de directeur van de Belgische cementindustrie, Cimenterie et Briqueteries Réunies (C.B.R.) in 1965 biedt hoop, uiteindelijk wordt er echter niets van dit plan gerealiseerd. (Maréchal, Stukken betreffende de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie t.b.v de St-Pietersberg 1948-1972, map nr 3). Er heerste, in 1967 nog steeds onenigheid over de locatie van het te vestigen veldlaboratorium.

Samenvattend kunnen we stellen dat de BNC van 1947 tot 1968 een aantal successen heeft behaald. Ten eerste springen vooral de publicaties van de BNC in het oog. Vanaf 1951 tot 1968 publiceerde de commissie 7 boekjes en diverse artikelen. Het doel was om hiermee de bewustwording van de rijkdom van het gebied te vergroten. Ten tweede de deelname van enkele BNC leden aan de Commissie St. Pietersberg, wat er mede voor zorgt dat de ENCI nieuwe natuur moet gaan aanleggen. Ten derde het protest tegen de nieuwe aanvraag van de ECNI in 1962. Verschillende BNC-leden nemen zitting in de Adviescommissie ingesteld door G.S. Deze commissie zorgt ervoor dat belangrijke gebieden als het Zonnebergstelsel, het Poppelmondedal en de Skyline bewaard blijven. Het veldlaboratorium komt echter nog steeds niet van de grond. De BNC was jaren bezig om een geschikte locatie te vinden en deze te financieren, dit is in 1968 nog steeds niet gelukt. Ook kunnen we uit de publicaties van de BNC opmaken dat de commissie een duidelijke scheiding tussen mens en natuur ziet. Zij zien de natuur als studieobject waarin door de mens zo min mogelijk geïntervenieerd moet worden. Hiermee brengen zij een scheiding aan tussen (menselijke) cultuur en natuur.

3.4 De jaren 1968-1994

De jaren 1968-1994 werden voor de BNC gekenmerkt door het ontstaan van interne, organisatorische problemen binnen de commissie. In 1968 splitste de BNC zich op in een Belgisch en een Nederlands deel. Vanaf dit moment werd de vraag hoe en in welke vorm de

BNC in de toekomst verder moet steeds prangender. Hiermee werd tot het einde van het bestaan van de commissie geworsteld. Aangezien documenten waarin door de BNC aandacht werd besteed aan de ENCI concessieaanvraag van 1988, onvindbaar bleken, zal er hier niet verder op worden ingegaan.

Op 4 november 1968 werd er op de BNC vergadering besloten een vereniging zonder winstoogmerk te worden. Hierdoor kwamen er meer mogelijkheden om subsidies te verkrijgen. “In 1948 en 1964 was door de Provinciale Staten subsidie geweigerd omdat de BNC geen rechtspersoonlijkheid bezat” (Rokx, 1978, p. 47). Daarom werd er, in 1968 alsnog, na twintig jaar bestaan van de BNC, een officiële vereniging opgericht. Tot die tijd had de BNC geen rechtspersoonlijkheid gehad. Dit kwam doordat een vereniging voor de wet in België en Nederland een andere status hadden. Deze twee verschillende ‘verenigingsvormen’ konden niet volgens de wet samengevoegd worden, omdat ze aan verschillende regels moesten voldoen. Officieel bestond de BNC dus uit een aparte Belgische en een aparte Nederlandse vereniging. Maar in de praktijk werkten zij als een vereniging samen. Dit betekende echter wel dat de BNC in 1968 ‘voor de wet’ uiteenviel in een Belgische en Nederlandse sectie. Beide geledingen vormden in eigen land een voor de wet erkende vereniging. Dat het juridisch gezien niet mogelijk was om een internationale, rechtsgeldige commissie op te richten heeft er uiteindelijk aan bijgedragen dat de samenwerking doodlopend was en de commissie niet langer voort kon bestaan.

De BNC die vanaf 1947 had bestaan, werd met dit besluit opgeheven. De twee verenigingen kwamen nog sporadisch bij elkaar, maar over het algemeen vergaderen ze met hun eigen geleding. Om de activiteiten van de verschillende verenigingen te onderscheiden zal ik vanaf nu spreken van Belgische Commissie ter bescherming van de Sint Pietersberg (BC) en van Nederlandse Commissie ter bescherming van de Sint Pietersberg (NC). Wanneer er sprake is van gezamenlijke activiteit zal ik spreken van Belgisch-Nederlandse Commissie ter bescherming van de Sint Pietersberg (BNC).

Op 4 juli 1965 werd door de NC een aparte commissie opgericht, *De kleine Caester Commissie*. Deze zou optreden als uitvoerende en beherende instantie bij de oprichting en in stand houding van het veldbiologische laboratorium te Caester (St. Pietersberg). (Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Vereniging t.b.v de St. Pietersberg 1948-1972 map nr 3. 25ste bijeenkomst 30.10.1965). Het lukte de NC echter niet om in het gebied Caestert een plek te vinden voor het laboratorium. Toen uiteindelijk in 1970 er een geschikte plek gevonden was in Cadier en Keer, werd daar op 18 april het veldstation geopend. (Rokx, 1978, p. 48).

“Het station werd opgezet met het doel feitelijke kennis te verzamelen over de natuur en de structuur van de bodem, zodat die wetenschap kon worden ingezet ten behoeve van milieubeheer en controle op bodemvergiftiging en water-en luchtverontreiniging. (...) Het veldlaboratorium in Cadier en Keer zou geen lang leven gegeven zijn. In 1972 werd bij de BNC bekend dat tussen augustus en december 1973 het station zou moeten verhuizen”(Rokx, 1978, p. 48-49)

Uit de eerst volgende notulen van een gezamenlijke vergadering van de BNC in 1977 blijkt dat er weinig activiteiten hebben plaatsgevonden. Dit is mede te wijten aan het feit dat een van de drijvende krachten van de commissie, voorzitter van de Belgische commissie Paul Maréchal, is overleden. Daarbij komt dat de andere leden van de BC inmiddels op leeftijd zijn. De NC heeft tevergeefs ettele pogingen gedaan om instanties te interesseren voor het werk van de commissie en zo nieuwe leden te werven. Er moeten nieuwe leden geworven worden, hoe dit moet gebeuren wordt echter niet duidelijk uit de notulen.

Tijdens een vergadering van de BNC op 28 april 1977 komt de afgraving van het Plateau van Caestert ter sprake. Hierbij wordt door de commissie een opvallende conclusie getrokken over de eigen werkwijze. Het Waalse deel van de regering heeft toestemming gegeven voor de afgraving van dit gebied, het Vlaamse deel van de regering nog niet. De commissie constateert hierop dat de verdediging van dit gebied door middel van wetenschappelijke publicaties in Brussel geen effect heeft. Daar heeft men slechts oor voor puur zakelijke argumenten. (Persoonlijk archief Ed de Grood, 28 april 1977 notulen vergadering BNC). Een opmerkelijke conclusie van de commissie, aangezien het maken van wetenschappelijke publicaties de hoofdactiviteit is geweest. Hierop zal ik later, bij de bespreking van de effectiviteit van de werkwijze van de commissie, nog terug komen. Tijdens volgende vergaderingen is een terugkerend onderwerp een filmproject over de Sint Pietersberg. Een film zou kunnen dienen als aanvullende documentatie over de berg en een nieuw en breed publiek kunnen bereiken. Een deel van de NC gaat zich specifiek bezig houden met dit filmproject.

De volgende noemenswaardige gebeurtenis vindt plaats op 16 december 1981. Het Plateau van Caestert wordt op dit moment geclassificeerd door de *Waalse Commission nationale de protection des sites speleologiques* als ‘zone R’. Dit wil zeggen een zone die van wetenschappelijk of natuurlijk belang is. (Persoonlijk archief Ed de Grood, 1982 document van Commission nationale de protection des sites speleologiques, complement au dossier envoye le 2 fevrier 1982). Hieraan moet toegevoegd worden dat het ondergrondse gedeelte van dit gebied onbeschermd blijft. Wanneer de Cimenteries et Briquetteries Réunies (CBR) hier toch vrij baan krijgt om af te graven heeft dit ernstige gevolgen voor de micro-organismen die zich hier bevinden.

“Ces éléments permettent de conclure au fait l'intégrité du monde souterrain ne sera pas respectée si la cimenterie exploite une partie même minime de la carrière inférieure de Lanaye, le microclimat serait gravement perturbé et les chauves-souris pourraient désertier tout ou partie du réseau de galeries (Persoonlijk archief Ed de Groot 1982 document van Commission nationale de protection des sites spéléologiques, complément au dossier envoyé le 2 février 1982)

De *Commission nationale de protection des sites speleologiques* vraagt hierbij ook de verlenging van de bescherming aan, zodat ook het onderaardse gedeelte beschermd wordt.

Op 18 november 1983 vindt een vergadering plaats waarbij gezocht wordt naar een definitieve oplossing voor de bescherming van het Plateau van Caestert. Hierbij zijn verschillende Belgische gemeenteambtenaren aanwezig en (Belgische) vertegenwoordigers van natuurbeschermingsorganisaties. De BNC maakt hier geen deel van uit. De mogelijkheden voor de bescherming worden bekeken. De financiële middelen om dit gebied te beschermen ontbreken aan Waalse en Vlaamse kant. Op het niveau van de Europese Economische Gemeenschap zijn er wel mogelijkheden, maar dan wordt slechts de helft van het geld dat nodig is voor de bescherming verstrekt. Op Benelux niveau kan de commissie Leefmilieu van de Beneluxraad overgaan tot erkenning van het grensoverschrijdend natuurgebied St. Pietersberg. Daartoe is echter steun vanuit de Nederlandse natuurbescherming nodig. (Persoonlijk archief Ed de Groot, 18 november 1983, Vergadering in Riemst, met als doel : Het opstellen van een strategie voor de definitieve bescherming van het plateau van Caestert door middel van aankoop door de overheid)

De conclusie van deze vergadering is dat er overleg moet komen tussen Belgen en Nederlanders, zodat de handen ineen geslagen kunnen worden om de bescherming te realiseren. Om dit te bewerkstelligen moet de BNC nieuw leven worden ingeblazen. Uit dit initiatief van gemeenteambtenaren van de Waalse gemeente Visé en de Vlaamse gemeente Riemst blijkt in november 1983 evenwel dat de BNC geen nieuwe activiteiten ontplooit en dat om het Plateau van Caestert te beschermen het ‘reanimeren’ van de BNC nodig is.

In dezelfde week werd op eigen initiatief door oud BNC-secretaris mevrouw dr. Minis-van de Geyn op 21 november 1983 een ‘reanimatiepoging’ van de BNC in gang gezet. In 1937 promoveerde Minis-van de Geyn als een van de eerste vrouwen in Nederland in de paleontologie. Daarna werd ze conservator van het Natuurhistorisch Museum in Maastricht. Gedurende bijna 30 jaar was ze secretaris van de BNC. Als oud BNC-lid introduceerde zij twee nieuwe leden die de commissie weer op gang zouden willen brengen. Dit initiatief wordt positief door de betrokken Vlamingen en Nederlanders ontvangen. De opsplitsing van de BNC in twee delen in 1968, wordt nu als nadelig gezien. In een brief aan de directeur van het

Natuurhistorisch Museum van 4 januari 1984 stelt de directeur van het Natuurhistorisch Museum, Bless dat de 'hedendaagse problematiek het vereist dat de opgesplitste commissies als een geheel naar buiten treedt'. (Persoonlijk archief Ed de Grood, 4 januari 1984, brief van Bless, directeur van Natuurhistorisch Museum in Maastricht, aan Henquet)

Op 16 januari 1984, nemen dhr. J Hiemeleers (secretaris), en dhr. M Bussels (voorzitter) van de Vlaamse geleding het initiatief om de leden van de BNC uit te nodigen voor een vergadering. (Persoonlijk archief Ed de Grood, 16 januari 1984, Hasselt, brief van Ir.J. Hiemeleers(secretaris), en dr. M. Bussels (voorzitter)) Tegelijkertijd vindt er een soortgelijke oproep plaats, gedaan door J. Henquet, schepen (wethouder) van Visé. Hij wil een nieuwe, internationale werkgroep oprichten die als doel heeft het verkrijgen van een natuurreservaat-status, wat van Europees belang is. Het zou dan met name gaan om het Plateau van Caestert. Hij heeft hiermee nagenoeg hetzelfde plan als de BNC (had) maar sluit zich bewust niet aan bij de BNC. De redenen hiervoor en het verdere verloop van de procedure worden uit de archiefstukken niet duidelijk. (Persoonlijk archief Ed de Grood, 25 januari 1984, brief van J. Henquet aan directeur van het natuurhistorisch museum, M. Bless)

Bij de eerste vergadering die plaatsvond op 28 januari 1984 wordt een voorstel gedaan hoe de indeling van de BNC zou moeten zijn en wie de leiding moeten gaan nemen om dit nieuwe initiatief ook daadwerkelijk uit te gaan voeren en te laten slagen. Uit de archiefstukken wordt niet duidelijk hoe er op dit voorstel wordt ingegaan, doordat er na deze eerste 'reanimatiepoging' enkele jaren geen archiefstukken meer van de BNC zijn.

Vervolgens wordt in 1993 een tweede 'reanimatiepoging' voor de BNC gedaan. Er wordt een vergadering belegd waarin de betrokkenen besluiten op de oude voet door te gaan en als belangrijkste functie stellen zij dat de commissie zich moet richten op internationale samenwerking. Er wordt opnieuw een probleem geconstateerd met het aantal commissieleden, velen zijn oud of al gestorven. Ondanks pogingen van een nieuwe generatie van commissieleden, die probeerde door in contact te komen met de nog in leven zijnde commissieleden uit te zoeken of zij zelf de commissie kunnen voortzetten, liepen de activiteiten van de commissie echt ten einde.

'Bij de Belgische vereniging zijn bijna alle leden overleden, bij de Nederlandse vereniging zijn de meesten erg oud en zich er niet van bewust officieel nog lid te zijn van de BNC. Zij stellen het echter wel op prijs dat er een poging gedaan wordt om de BNC te heropstarten. Het wordt de nieuwe generatie duidelijk dat in al die jaren de BC en de NC dezelfde doelstellingen hebben gehad, dus dat een samenvoeging van deze geledingen in principe mogelijk moet zijn. (Persoonlijk archief Ed de Grood, 29 mei 1994, notulen

vergadering IWC). Daarnaast blijkt het voor de Nederlandse en Belgische wet ook mogelijk een mengvorm van een Nederlandse stichting en een Belgische Vereniging Zonder winstoogmerk op te richten. Deze mengvorm kan bestaan mits men de wettelijke voorwaarden aan beide kanten respecteert. Waarschijnlijk zijn rechtsgeldigheid van handelen en aansprakelijkheid toch weer volledig gescheiden zolang er geen toepasselijk Europees recht bestaat. (Persoonlijk archief Ed de Groot, losse notitie, zonder datum).

De laatste bewaarde notulen van de nieuwe generatie die een poging doet om de BNC nieuw leven in te blazen zijn van 2 september 1994. Hier houden de archiefbronnen op. Naar aanleiding van gesprekken met mensen die betrokken zijn geweest bij deze laatste reanimatiepoging kunnen we concluderen dat dit tot vandaag de laatste poging is geweest om de BNC te reanimeren. Tevergeefs, de BNC bestaat anno 2010 niet meer.

3. 5 Conclusie

Uit deze geschiedenisbeschrijving van de BNC kunnen we een aantal conclusies over het functioneren en de effectiviteit van de acties van de commissie trekken.

Ten eerste de ENCI. De activiteiten van de BNC zijn sterk gelieerd aan de activiteiten van de ENCI. Wanneer er een nieuwe concessieaanvraag is, kan de BNC zich hierop richten en hier tegenin gaan. Het is door een concrete aanleiding waartegen actie gericht kan worden dat het ook maatschappelijk meer aantoonbaar is dat de natuurwetenschappelijke aspecten van de berg in gevaar zijn. Wanneer er geen nieuwe concessieaanvragen meer door de ENCI worden gedaan, is het voor de BNC ook moeilijker om belangstelling te krijgen voor de rijkdom die de berg bezit en het belang van de bescherming ervan. De dreiging tot beschadiging is zonder uitbreiding voor het publiek minder groot. Hieruit blijkt dat de BNC een 'reactor' is, en wanneer de 'primaire actor' (ENCI) wegvalt, de bestaanszekerheid van de 'reactor' niet meer gewaarborgd is. (Rokx, 1978)

Ten tweede de werkwijze van de BNC. Hieruit blijkt dat de commissie natuur en cultuur als strikt gescheiden werelden ziet. De natuur wordt door de commissie gezien als studieobject. Volgens de commissie moet de mens de natuur behouden en er zo min mogelijk in ingrijpen. De werkwijze van de BNC was wellicht in de beginjaren goed om meer bekendheid voor het natuurschoon van het gebied te verkrijgen, echter nadat er een aantal publicaties van de BNC waren verschenen blijkt deze manier van aanpak niet effectief. Zo concludeert de commissie zelf tijdens een vergadering in een tijd waarin het duidelijk is dat de focus steeds meer op Europees niveau komt te liggen: "De NC constateert hierop dat de verdediging van dit gebied door middel van wetenschappelijke publicaties in Brussel geen effect

heeft. Daar heeft men slechts oor voor puur zakelijke argumenten” (Persoonlijk archief Ed de Grood, 28 april 1977 notulen vergadering BNC) Hierna gaat de commissie echter op dezelfde wetenschappelijke wijze door, hoewel er toch aangegeven is dat deze werkwijze niet effectief is. Dit is een voorbeeld dat naar mijn idee al het afbrokkelen van de commissie aangeeft. Eigenlijk constateren ze het zelf ook al, maar het is alsof ze niet anders kunnen dan doorgaan op de ‘wetenschappelijke’ wijze, zoals ze zijn begonnen. Hiermee zijn ze hun tijd ontgroeid. Zeker in de jaren ‘70 wanneer er veel andere, agressievere vormen van actievoeren opkomen, (zoals op nationaal niveau Strohaln) kan op deze manier niet veel meer worden bereikt. Zoals door een respondent werd opgemerkt: ‘Die commissieleden waren allemaal bobo’s, zeer beschaafde mensen, maar ze stonden allemaal ver van de problemen af’ (Henk Hillegers, interview, 12 mei 2010)

Ten derde organisatorische problemen. “Tja, dat is de bekende Nederlands-Belgische samenwerking, op een gegeven moment loopt die in het honderd” verzucht Henk Blaauw die zich met de bescherming van de tekeningen in de grotten van Caestert bezighoudt. Was het een voordeel dat het een internationale commissie was? De meningen onder de geïnterviewden zijn hierover verdeeld. Aan de ene kant wordt het door sommigen als positief ervaren omdat er aan beide kanten ‘in ieder geval iets gebeurt is’. Aan de andere kant wijten anderen de weinige resultaten en het uiteindelijk ten onder gaan van de commissie aan het feit dat de samenwerking tussen Nederlanders, Vlamingen en Walen altijd voor problemen zorgt. Culturele- en taal verschillen kunnen hierbij een rol spelen.

Ten vierde de complexiteit van het gebied. De Sint Pietersberg bevindt zich op de grens van twee landen. Er is een bovengronds deel en een ondergronds deel waar tal van economische, wetenschappelijke en sociale aspecten en belangen samenkomen. Er is dan bovengronds een duidelijke grens tussen België en Nederland, maar in België is men op veel vlakken niet eensgezind en kan volgens enkele geïnterviewden worden gezien als ware het twee landen. Bij het Plateau van Caestert komen al deze verschillende partijen samen. Doordat de bovengrond Vlaams en Nederlands eigendom is, de ingang van de grotten in Wallonië ligt, de grotten zelf in Vlaanderen. De complexiteit wat beheer en bescherming betreft is hier compleet. Wat ca. 60 jaar geleden al door de BNC werd geconstateerd is nog steeds een even problematisch gebied.

Ten vijfde spelen enkele prominente leden vanaf het ontstaan van de BNC een belangrijke rol. Paul Maréchal was een van de oprichters en tevens gedurende decennia voorzitter van de BNC. Het blijkt dat hij de drijvende kracht was achter (het Belgische deel van) de commissie. Na zijn dood in 1973 nemen de activiteiten van de commissie direct af.

Vervolgens, wanneer verschillende commissieleden oud worden en sterven en er niet tijdig gedacht is aan de toekomst van de BNC, ontstaan er problemen. Door tijdig nieuwe commissieleden te introduceren hadden deze het werk over kunnen nemen, maar dit is niet gebeurd.

Er zijn tal van factoren die de effectiviteit van de BNC hebben bemoeilijkt. Feit blijft dat de BNC niet mee is gegaan met de tijd door aan een verouderde actiemethode vast te blijven houden. Toen de commissie zelf, terecht al in de jaren '70 van de vorige eeuw bemerkte dat hun manier van actievoeren geen effect in Brussel had (wat op dat moment de belangrijkste plaats voor beslissingen was), had ze over moeten gaan op een nieuwe strategie. Door dit te hebben verzuimd, heeft ze haar effectiviteit en de levensvatbaarheid van haar commissie ernstig beperkt. In het volgende hoofdstuk zal ik de theorie van Klaus Eeder bespreken. Hij behandelt verschillende manieren waarop milieuactivisten het publieke debat kunnen betreden en de publieke agenda kunnen bepalen. Door dit theoretische frame op de BNC toe te passen wordt duidelijk dat de verouderde werkwijze van de commissie een van de doodsteken van de BNC betekende.

Hoofdstuk 4

De theorie van Klaus Eder: ‘groene ideeën’ vinden een weg naar de politiek

“(…) the relationship between man and nature refers to the binary code of culture versus nature which is a constitutive element in the cultural code of a society” (Eder, 1996, p.162)

Om de activiteiten van de BNC in een breder kader te plaatsen wil ik gebruik maken van Eder's boek *The Social Construction of Nature* (1996). In dit boek stelt Eder de ambigue relatie tussen mens en natuur centraal. Hij analyseert de wijze waarop de wereld geordend wordt in frames en welke rol deze spelen in het politieke debat. De frames waarin in Eder's theorie de wereld geordend wordt zijn vergelijkbaar met het soort denkcollectief dat gebruikt wordt door Van der Windt, dat ik in hoofdstuk 1 heb besproken.

Bij de geschiedenis van milieutheorie moet volgens Eder rekening worden gehouden met twee aspecten. Ten eerste is milieutheorie verbonden met cyclische golven van protest. Daarnaast is er een evolutie van verschillende vormen van verschillende werelden van milieutheorie bezig, wat een culturele reactie is op specifieke sociale omstandigheden. (Eder, 1995, p. 163). Moderne milieutheorie heeft het protest debat sterk beïnvloed. “During the 1980s, environmental protest groups put the environment on the public agenda”(Eder, 1996, p. 165)

Om de invloed van de milieuactivisten op het publieke debat te analyseren maakt Eder gebruik van drie ‘framing devices’ om de wereld te ordenen. Vanuit deze drie ‘devices’ vormt de mens volgens Eder een collectieve identiteit.

Het eerste frame dat hij onderscheidt, is morele verantwoordelijkheid, dat mensen inlicht volgens welke principes ze zich moeten gedragen tegenover de natuur. Ten tweede onderscheidt hij empirische objectiviteit en ten derde esthetische beoordeling. Elk frame krijgt betekenis door een ‘symbolic package’. ‘De verschillende ‘frames’ worden afwisselend in ‘symbolic packages’ gebruikt om een bepaalde visie van de relatie tussen mens en natuur uit te drukken’ (Absil, 2009, p. 9) “A symbolic package that resonates in public discourse is then a fully fledged ‘frame’”(Eder, 1996, p. 169)

Bij ‘symbolic packaging’ worden de verschillende ‘framing devices’ gebruikt door milieuactivisten om een bepaald beeld van zichzelf te creëren. Dit is noodzakelijk omdat zonder een dergelijk herkenbaar frame actoren niet kunnen protesteren en herkend worden als collectief. De vorming van dit protest is gebaseerd op twee dingen: collectieve protest actoren moeten een duidelijk beeld hebben van wat ze doen en waar ze voor staan. Daarnaast moeten ze zichzelf onderscheiden van niet-protest actoren.

Er zijn volgens Eder drie ‘symbolic packages’ waar milieuactivisten gebruik van maken om een beeld van zichzelf te vormen. Ten eerste het ‘conservationist package’. Hierbinnen wordt de nadruk gelegd op het esthetische en morele ‘frame’. Het brengt een scheiding aan tussen natuur en samenleving. Hierbij wordt het leven op het platteland geïdealiseerd en opgeroepen tot het beschermen van de natuur. Dit komt overeen met de visie van Weevers die ik in hoofdstuk 1 heb besproken.

“By ascribing morality to nature (and natural relations between the elements of nature) and to human social relations, nature not only has a morality in itself which man cannot alter, but it also shares a moral world with the human world. The religious world view of *creation* is, therefore, the germane cultural tradition from which this symbolic package historically drives” (Eder, 1996, p. 178)

Dit is ook de manier waarop de BNC natuur beschouwd. Uit haar wetenschappelijke publicaties blijkt dat er volgens de commissie een duidelijke scheiding tussen natuur en samenleving is. De mens moet zich hierbij zo min mogelijk met de natuur bemoeien en er zo min mogelijk in interveniëren. Natuur en cultuur zijn volgens deze visie twee gescheiden werelden.

Het tweede ‘symbolic package’ waar natuurbeschermers gebruik van kunnen maken is politieke ecologie. Hierbinnen wordt natuur als een politiek vraagstuk gezien. “Its basic assumption is that the environment is a field of political struggles and as such is open to human (political) intervention” (Eder, 1996, p. 178) De natuur heeft hierbij geen intrinsieke waarden. Dit komt overeen met het standpunt van Van Tienhoven dat in hoofdstuk 1 wordt besproken, waarin de natuur door de mens gebruikt mag worden.

Het derde ‘symbolic package’ is het fundamentalistische package. Hierbinnen wordt de mens beschouwd als een onderdeel van de natuur. Volgens deze visie kan de mens de natuur niet geheel beheersen omdat de mens er zelf een deel van is. Tot aan de industrialisatie werd natuur vaak als ondergeschikt aan de mens gezien en vooral als nuttig voor de mens. Toen de milieubeweging in de jaren ’70 opkwam veranderde dit.

“According to Eder, these packages have always been present to capture the relationship between man and nature. Until the environmental movement, the central focus was on man’s domination over nature (through industrialism) for his own endeavours. During the movement these packages entered into public discourse and competed with each other for top billing. Ultimately one became dominant in this discourse and was adapted into the masterframe of society” (Absil, 2009, p. 8-9)

Wanneer er een frame dominant wordt ontstaat er een ‘masterframe’, ook wel een ideologie genoemd. “The effectiveness of environmentalist packages on public discourse can be measured by their resonance in public discourse, namely by their capacity for *public agenda-*

setting” (Eder, 1995, p.181-182) De media vormen de belangrijkste schakel tussen natuurbeschermers en de publieke agenda. De overheid was traditioneel de actor die bepaalde welke natuurgebieden er beschermd werden. Milieuactivisten en actiegroepen hebben dit veranderd, de staat is nu niet meer de enige die dit bepaalt. Kleine natuurbeschermingsverenigingen hebben nu ook wat in te brengen over het behoud van natuur. Hierdoor komt de vraag wat van belang is en wat er beschermd moet worden opnieuw aan de orde. Natuur is hiermee een politiek vraagstuk geworden. Het is een algemeen goed geworden, dat voor iedereen waarde heeft. De vraag is nu welke waarde dit precies heeft. “It is here where the interesting ethical questions really start; there is a consensus that nature is a collective good, but now the value of this collective good is contested” (Eder, 1996, p. 185) De uitkomst is dat in het politieke debat politieke ecologie de meeste invloed heeft verworven ten opzichte van de conservatieve en fundamentalistisch ‘package’.

“In the end it was political ecology that triumphed over the fundamentalist and conservative packages. This can be seen in how ecology “has become a catchword for the basic functions of public discourse” (Eder, 1995, p.183). The dominant role of framing nature this way can best be observed in the development of sustainable development in which nature, man, culture and economy are seen to be elements that must survive together in the same ecosystem. This does not mean that the other packages cease to exist; rather they became minor packages in public discourse. (Eder, 1995, pp. 180-183) (Absil, 2009, p. 9)

Wanneer we deze theorie betrekken op de BNC kunnen we een aantal dingen opmerken. De BNC zag de Sint-Pietersberg als een ‘conservationist- package’, zoals door Eder omschreven wordt. Wanneer dit bekend is, valt ook de werkwijze van de BNC te verklaren: het bestuderen van de natuur. Zij zagen de natuur als een op zichzelf staand gegeven. Hierin mocht de mens zich eigenlijk niet mengen en wanneer dit voor wetenschappelijke doeleinden toch gebeurde moest dit zo min mogelijk sporen nalaten. Zij bestudeerden de natuur zonder deze te manipuleren of te veranderen. De natuur was hun studieobject. Door middel van uitvoerige studie trachtten zij de Sint- Pietersberg bekendheid te verschaffen en te beschermen.

Vervolgens kunnen we opmerken dat, zoals Eder stelt, de media de belangrijkste schakel waren tussen natuurbeschermers en de publieke agenda. De BNC zou, Eders theorie volgend, niet in staat zijn geweest de toen aanwezige media voldoende te bespelen. Het is de BNC onvoldoende gelukt om de Sint-Pietersberg kwestie hoog op de politieke en maatschappelijke agenda te krijgen. Wanneer we Eders’ theorie toepassen op de BNC is dit het belangrijkste element geweest dat de acties van de BNC ineffectief heeft gemaakt en uiteindelijk de commissie de das om heeft gedaan. Er verschenen wel verschillende krantenartikelen en er waren met name in het begin wel enkele radio uitzendingen over de Sint- Pietersberg, maar op

een gegeven moment hield dit op. In tegenstelling tot de conclusies die we uit de theorie van Eder zouden kunnen trekken ben ik niet van mening dat de ondergang van de BNC en haar ineffectiviteit voornamelijk te wijten is aan haar gebrekkige aanwezigheid in de media. Het was, naar mijn mening veel meer de combinatie van het overlijden en de ouderdom van de leden van de commissie die de vitaliteit eruit haalde. Het ontbreken van een nieuwe generatie leden en een verouderde 'actie methode' maakte dat de commissie inzakke. Hierdoor was het niet alleen voor de BNC niet meer mogelijk om de media op een adequate manier te gebruiken, maar werd bijvoorbeeld ook de natuurstudie zelf een 'brug te ver' voor de commissie. Net als bij de natuurstudie waren er simpelweg noch de capaciteit noch de middelen voor.

Wanneer de BNC meer met haar tijd mee was gegaan en haar actiemethode had aangepast had de commissie een grotere overlevingskans gehad. Door bijvoorbeeld het 'political ecology package', zoals Eder dat omschrijft, dat uiteindelijk het 'masterframe' is geworden over te nemen had de BNC niet alleen meer successen kunnen boeken maar ook voort kunnen blijven bestaan. 'Dit 'package' heeft een duurzame visie, waarin mens, natuur en industrie samen verder moeten in een ecosysteem'(Absil, 2009, p. 10) Het vasthouden aan een verouderde, ineffectieve actiemethode waarin natuur en cultuur als twee gescheiden werelden worden gezien heeft de BNC ten einde gebracht. De commissie was ineffectief en had weinig bereikt, hierdoor waren er ook nauwelijks nieuwe leden voor de commissie te vinden.

Tot slot speelt ook de tijd waarin de commissie opbloede een rol. De meeste publicaties verschenen in de jaren '50 en '60, terwijl het politieke klimaat nog niet genoeg ruimte was voor natuurbescherming. Pas in de jaren '70 en '80 liepen politieke partijen op grote schaal echt warm voor natuurbescherming. De BNC liep in die zin voor de politiek op haar tijd vooruit. Op het moment dat politieke partijen meer oog kregen voor natuurbescherming was de BNC al aan het inzakken en waren andere actiemethodes vereist. Opnieuw en ook op dit vlak ging de BNC niet met haar tijd mee.

Hoofdstuk 5 Cultuurverschillen

ELFDE GEZWORENE: (staat op) ‘Neemt U me niet kwalijk, wat betreft die...’

TIENDE GEZWORENE: (valt hem in de rede en bootst hem na) ‘Neemt U me niet kwalijk! Waarom ben jij zo verdomd beleefd?’

ELFDE GEZWORENE: (kijkt de 10e gezwoorene recht aan) ‘Om dezelfde reden als waarom U het niet bent. Zo ben ik opgevoed.’

Uit: Reginald Rose, *De twaalf gezwoorenen*⁸

In dit citaat uit het Amerikaanse toneelstuk *De twaalf gezwoorenen* moeten twaalf juryleden die elkaar nooit hebben ontmoet tot een unanieme uitspraak in een moordzaak komen. In het citaat wordt een conflict tussen de tiende en de elfde gezwoorenen getoond. “De tiende gezwoorene raakt geïrriteerd door wat hij beschouwt als de overdreven beleefdheid van de ander”(Hofstede, 2004, p.17). De elfde kan echter niet anders en gedraagt zich zoals hem van kinds af aan is bijgebracht. Het is voorstelbaar dat een dergelijk conflict zich voorgedaan zou kunnen hebben binnen de BNC. Hoe is het mogelijk dat na zoveel pogingen van de BNC om de Sint-Pietersberg te beschermen er effectief zo weinig van terecht is gekomen?

Een oorzaak kan gezocht worden in de cultuurverschillen tussen de verschillende betrokken partijen. Er bestaan zeker cultuurverschillen binnen verschillen de landen, zoals die tussen Friezen en Limburgers. De cultuurverschillen tussen verschillende landen werden door organisatiepsycholoog Geert Hofstede (1980) onderzocht. Hij een grootschalig onderzoek onder werknemers in 70 landen waarin hij verschillende waarden van werknemers opnam en deze met elkaar vergeleek. Uit dit onderzoek kwam onder andere voort dat nergens ter wereld de cultuurverschillen tussen twee aangrenzende volkeren die dezelfde taal spreken zo groot zijn als die tussen Nederland en Vlaanderen. (Hofstede, 1980⁹) Daarbij komt dat er binnen de BNC niet alleen sprake was van verschillen binnen een zelfde taal, maar dat er ook Franstalige leden waren. In gesprek met verschillende kenners van de BNC kwamen de cultuurverschillen tussen Vlamingen, Walen en Nederlanders regelmatig naar boven. De

⁸Hofstede & Hofstede (2009) *Allemaal andersdenkenden. Omgaan met cultuurverschillen*. Uitgeverij Contact Amsterdam/Antwerpen

⁹Hofstede 1980 G. (1980) *Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values*. Beverly Hills, CA: Sage

cultuurverschillen hebben het werk van de commissie volgens de geïnterviewden sterk beïnvloed. Ik zal nu op twee aspecten ingaan die binnen de BNC van belang waren. Ten eerste de taalverschillen en ten tweede de cultuurverschillen, ook al zijn deze vaak met elkaar verbonden en moeilijk van elkaar te scheiden.

“Dat is de bekende Belgisch-Nederlandse samenwerking, op een gegeven moment loopt die in het honderd”, verzucht Henk Blaauw, Sint-Pietersberg kenner en tevens herontdekker van de Middeleeuwse grottekeningen in de Sint-Pietersberg. Hij verwijst hiermee naar de cultuurverschillen tussen Belgen en Nederlanders, die niet gemakkelijk leiden tot een gezamenlijk beoogd doel. Gepensioneerd bioloog Henk Hillegers, die het Merggellandschaap in Limburg herintroduceerde, bevestigt dit beeld. “Neem nou elke organisatie vanuit Nederland die iets wil in België, die loopt spaak. Dat is per definitie zo. België bestaat niet, er is Wallonië en er is Vlaanderen en er is Brussel. Ze zitten elkaar constant in de haren en iets organiseren op Waals terrein door Vlamingen dat kan niet. Dan loopt het dood” Hij zegt ook dat de organisatie bij de BNC bijna altijd vanuit Nederland geïnitieerd werd omdat het organiseren iets is wat Nederlanders in het bloed zit, en er anders helemaal niets zou gebeuren. Wanneer hij over de huidige samenwerking tussen natuurbeschermers in het veld spreekt is hij echter positiever, vooral de manier van aanpak en een gezamenlijke visie hebben hier volgens hem aan bijgedragen. De cultuurverschillen zijn er en maken het bereiken van het beoogde doel daardoor nu eenmaal moeilijker en regelmatig onmogelijk. Vooral als de cultuurverschillen door de partijen niet worden doorzien, er wederzijds geen respect voor bestaat en er vervolgens niet naar gehandeld wordt, is de onderhandeling vaak tot mislukken gedoemd.

Tijdens de vergaderingen van de BNC werden er altijd notulen opgesteld. Deze werden afwisselend in het Nederlands en in het Frans geschreven. Achteraf werden deze dan vertaald, net als andere gepubliceerde documenten van de commissie. Wanneer er een bijeenkomst of een presentatie met externe partijen was dan werd deze meestal deels in het Frans en deels in het Nederlands gehouden en vervolgens vertaald. Wat de voertaal tijdens interne vergaderingen was en hoe het overleg er tijdens vergaderingen aan toe ging is mij uit de archiefstukken niet duidelijk geworden. Het lijkt mij waarschijnlijk dat deze taalkwestie toch wel op z'n minst voor onduidelijkheden binnen de commissie heeft gezorgd en het uitwisselen van ideeën tussen verschillende commissieleden er niet gemakkelijker op maakte. Zoals geconstateerd werd door organisatiepsycholoog Geert Hofstede: "Taalverschillen zijn een bron van culturele misverstanden" (Hofstede 1991, p. 262) Na dit onderzoek blijft het gissen hoe de verschillende commissieleden met elkaar in overleg konden en tot overeenstemming konden komen als zij elkaars taal niet allen machtig waren.

Nu zal ik ingaan op de cultuurverschillen tussen de verschillende groepen. Wanneer ik spreek over cultuur hanteer ik de volgende definitie “Cultuur bestaat uit de ongeschreven regels van het sociale spel. Het is de collectieve mentale programmering die de leden van één groep of categorie mensen onderscheidt van die van andere” (Hofstede & Hofstede, 2009, p. 19) De cultuurverschillen tussen Nederlanders en Belgen zorgen ervoor dat de grensoverschrijdende samenwerking tussen Maastricht en haar Vlaamse buurgemeenten samen te vatten zijn als een voortdurend onderhandelingsproces.

“Onderhandelen is al een kunst op zich, maar de situatie wordt extra gecompliceerd doordat er aanzienlijke cultuurverschillen bestaan tussen de onderhandelaars. Nederlanders zijn geneigd om tijdens vergaderingen al vrij snel open kaart te spelen en hun belangen te laten zien. Dit zit in de Nederlandse overlegcultuur die gericht is op consensus vorming als het ware ingebouwd. De opvatting is dat wanneer iedereen zijn belangen naar voren brengt er inzicht en begrip ontstaat voor de situatie waarin de overlegpartner verkeert. Zo kan makkelijk overeenstemming worden bereikt. “Bij de Vlaamse partijen schept zo’n (‘eerlijke’) opstelling meteen wantrouwen. In Vlaanderen is het namelijk gebruikelijk om eerst de andere partij voorzichtig af te tasten en zo een beeld te krijgen van wat deze partij nu wil” (Peeters, 2003, p. 64)

Bovenstaand citaat geeft aan dat samenwerking vaak onderhandelen is, dit moet echter niet gezien worden als een vaststaand verloop van onderhandelen tussen Belgen en Nederlanders. Er zijn hier uiteraard vele verschillende manieren mogelijk.

Wanneer deze cultuurverschillen toepassen op de BNC kunnen we ons voorstellen dat er zich naast taalproblemen ook problemen van meer praktische aard hebben voorgedaan door de cultuur die de verschillende commissieleden met zich meebrachten. Deze verschillen zouden een dynamische groep wetenschappers als de BNC wellicht ook hebben kunnen, stimuleren om ondanks de mentaliteitsverschillen samen te werken. Tot 1968 leek dit ook goed te lukken en zorgde dit voor verschillende publicaties. Na 1968 bleek de vitaliteit van de commissie (leden) echter niet groot genoeg om nieuwe leden te werven, onderzoek te blijven doen en de culturele verschillen te overbruggen. Naast de in hoofdstuk 3 genoemde oorzaken die de effectiviteit van de BNC in de weg zaten is een deel ook te wijten aan cultuurverschillen tussen Nederlanders, Vlamingen en Walen. De splitsing van de BNC in 1968 in een Nederlandse en een Belgische geleding leidde het einde in van deze internationale samenwerking.

Concluderend kunnen we stellen dat de internationaliteit van de BNC van twee kanten bekeken kan worden. Aan de ene kant kan het als een voordeel worden gezien dat de BNC bestond uit Nederlandse en Belgische leden, er kon op deze manier aan beide kanten van de grens aandacht voor het gemeenschappelijke probleem worden gevraagd. Aan de andere kant

lijkt het internationale aspect van de commissie uiteindelijk ook een van de hoofdoorzaken die ertoe leidden dat de commissie moeilijk bij elkaar te houden was. Op het moment dat de commissie vanaf eind jaren '60 inzakke en werd opgedeeld in twee delen, speelden waarschijnlijk de cultuurverschillen tussen de verschillende groepen een belangrijke rol in het uiteenvallen van de commissie. Het is goed mogelijk dat deze verschillen vanaf dit moment te groot werden om te overbruggen. Daarnaast speelden onder andere de werkwijze van de commissie en de complexiteit van het gebied, zoals al eerder beschreven een belangrijke rol bij het inzakken van de commissie. Zoals Henk Hillegers over de Belgisch-Nederlandse samenwerking binnen de BNC concludeert: 'Er waren verschillende mensen in diverse gebieden actief maar er is nooit een eenheid geweest'

Hoofdstuk 6 Conclusie

De BNC heeft van 1947 tot 1994 haar best gedaan de Sint-Pietersberg te beschermen. Met het schrijven van wetenschappelijke artikelen trachtte de commissie de aandacht te vestigen op de rijkdom van met name de flora en fauna van de berg. Het was de bedoeling dat door bekendheid van de grote rijkdom en diversiteit op de berg het steeds moeilijker en uiteindelijk onmogelijk zou worden de berg af te graven of anderzinds aan te tasten.

De acties van de BNC liepen voor een deel gelijk met concessieaanvragen van de ENCI. De BNC trad vooral op als reactor op de concessieaanvragen van de ENCI. Wanneer er geen nieuwe aanvragen waren nam de activiteit van de commissie af. Het landelijke kader van natuurbescherming dat in hoofdstuk 2 besproken wordt, geeft voor het afnemen van de activiteit van de commissie ook een andere oorzaak aan. Op de begingolven van het ontstaan van een nationale natuurbeschermingsbeweging uit de jaren '30 golfde de BNC nog enigszins mee bij de oprichting in 1947. Toen de commissie in de jaren '50 en '60 echter goed op stoom kwam liep ze op haar tijd vooruit. Indertijd dat in de jaren '70 in de (nationale) politiek het werkelijke belang van natuurbescherming in de politiek doordrong, was de BNC al op haar retour. De tijdgeest voor natuurbescherming was de commissie voor geweest en de werkwijze werd niet aangepast aan de nieuwe tijdgeest. Daarbij kwam dat toen in het begin van de jaren '70 de voorzitter en medeoprichter van de BNC Paul Maréchal stierf en de overige commissie leden vrij oud waren de commissie inzakte. Hierbij speelden ook de verouderde, wetenschappelijke werkwijze en de organisatie van de internationale commissie waarin commissieleden met verschillende culturele achtergronden zich bogen over een internationaal vraagstuk een belangrijke rol.

Zoals Eder (1995) constateert is het uiteindelijk politieke ecologie die het wint van het fundamentalistische en het conservatieve 'package'. We kunnen nu in het politieke debat zien dat dit een belangrijk punt vormt. Het politieke ecologie 'masterframe' wint doordat het een duurzame visie heeft waarin de mens, natuur en industrie samen moeten leven in één ecosysteem. Het biedt een visie waarin al deze elementen een plek krijgen en geen van allen buitengesloten wordt. Er moet binnen dit 'package' naar een duurzame manier gezocht worden, zodat de verschillende elementen samen kunnen komen, zonder dat er een hoeft te worden geëlimineerd. Het heeft ervoor gezorgd dat in het publieke debat verschillende veranderingen zijn opgetreden. Het gaat hierbij niet meer alleen om politieke veranderingen maar ook om veranderingen op industrieel en economisch vlak waardoor dit 'package' een 'masterframe' is geworden.

In tegenstelling tot het 'conservationist frame' dat de BNC gebruikte en dat de mens en

de natuur scheidt en vrij beperkt effectief is, is het 'politieke ecologie frame' door zijn alomvattendheid wel effectief. Wanneer de BNC dit 'frame' had overgenomen hadden ze wellicht meer succes kunnen hebben en had een nieuwe generatie de commissie effectief kunnen voortzetten.

Volgens geïnterviewden blijven de cultuurverschillen tussen Nederlanders en Belgen een belangrijke factor in het disfunctioneren van de BNC. "Dat is de bekende Belgisch-Nederlandse samenwerking, op een gegeven moment loopt die in het honderd" zei Henk Blaauw. (Interview Henk Blaauw, 7 mei 2010) Toch blijkt uit mijn interviews en de bijgewoonde bijeenkomsten op de ENCI en in het natuurhistorisch museum dat er een groot draagvlak is onder natuurbeheerders om tot een internationale samenwerking te komen voor het gebied. Na al deze pogingen en jaren lange strijd lijkt een 'bottem- up approach' geïnitieerd vanuit de beheerders zelf de meest voor de hand liggende oplossing. Er moet op de een of andere manier een balans gevonden worden tussen natuur en economie. De geschiedenis van de BNC is een beschrijving van een evenwichtsoefening, waarbij aan de rand van België en Nederland op de top, de grens tussen natuur en economie steeds opnieuw getrokken moet worden.

Epiloog

Wat moet er gebeuren met het Limburgse Heuvelland? Deze vraag staat centraal in het toneelstuk *Diplodocus Deks* dat op dit moment (juni 2010) in de ENCI groeve wordt opgevoerd. Moet het dorp, na de ontdekking van een kudde dinosauriërs in de grond, veranderen in een groot pretpark? De bewoners van het dorp kunnen door dit plan te verwezenlijken veel geld verdienen, maar hun simpele leven en identiteit komt hiermee op het spel te staan. Kunnen zij nog wel gelukkig zichzelf zijn wanneer zij kiezen voor het geld en hun mooie natuurlijke omgeving verandert in een toeristische trekpleister?

Met deze voorstelling stelt de ENCI haar terrein ter beschikking en doet hiermee een stap in de onbekende toekomst van het gebied. De vraag die in het toneelstuk centraal staat, gaat net zo goed op voor het bedrijfsterrein van de ENCI en daarmee voor een groot deel van de Sint-Pietersberg. Zoals de plannen van de ENCI er nu bij liggen stopt het graven naar mergel tussen 2015 en 2020. De productie van cement blijft de ENCI wel voortzetten.

(http://www.encitransformeertnu.nl/?page_id=6) Verder wordt er door ENCI, Gemeente Maastricht en de Provincie Limburg gebrainstormd over wat de nieuwe bestemming van het terrein zal worden en hoe dit uitgevoerd kan worden.

Uit natuurbeschermingshoek zijn recent voorstellen naar voren gekomen om het ondergrondse gebied (met name de grotten bij Caestert) voor te dragen als UNESCO erfgoed. Deze vraag werd door de BNC in 1951 al opgeworpen maar is tot nog toe niet gerealiseerd. Deze status zou het moeilijker moeten maken om de natuur op de berg aan te tasten. Een geïnterviewde zei:

“Het hele gebied is zo rijk aan cultuurhistorische en natuurwetenschappelijke waarden dat dat beschouwd kan worden als Werelderfgoed. Het is van zo'n groot belang voor de cultuur van een gebied. De bescherming is vaak in de praktijk echter een ander verhaal, er kan wel een UNESCO status op zitten maar als de overheden er geen geld voor vrijmaken dan houdt het ook snel op. Als de regering dit aanvraagt dan hangt er natuurlijk ook een heel pakket aan beheersmaatregelen aan vast. En dat is natuurlijk ook de rede waarom men het niet zo snel zal aanvragen. Omdat toch vaak van degene die het heeft aangevraagd wordt verwacht dat ze ook structurele mogelijkheden zullen scheppen om dat gebied te beheren” (Interview 1 mei 2010 Jaquo Silvertant)

Wellicht zou de Monumentenwet 1988 de onderaardse gangen kunnen beschermen. Er moet binnen deze wet namelijk altijd een vergunning aangevraagd worden wanneer men gebruik wil maken van de gangenstelsels. “De Monumentenwet biedt de mogelijkheid om de gevolgen van het gebruik en wijzigingen in te schatten en af te wegen tegen het belang van behoud van het monument. Indien gebruik en wijziging schade zou toebrengen aan de cultuurhistorische

waarden, wordt geen vergunning verleend. (...) De Monumentenwet biedt meer dan alleen het waarborgen van het behoud van cultuurhistorische waarden; zij biedt voordelen in de vorm van subsidiemogelijkheden voor herstel en restauratie” (Melkert, 1997, p. 95) Ook Spielberg en Zilverschoon wijzen op de Monumentenwet als oplossing ter bescherming van de onderaardse tekeningen.

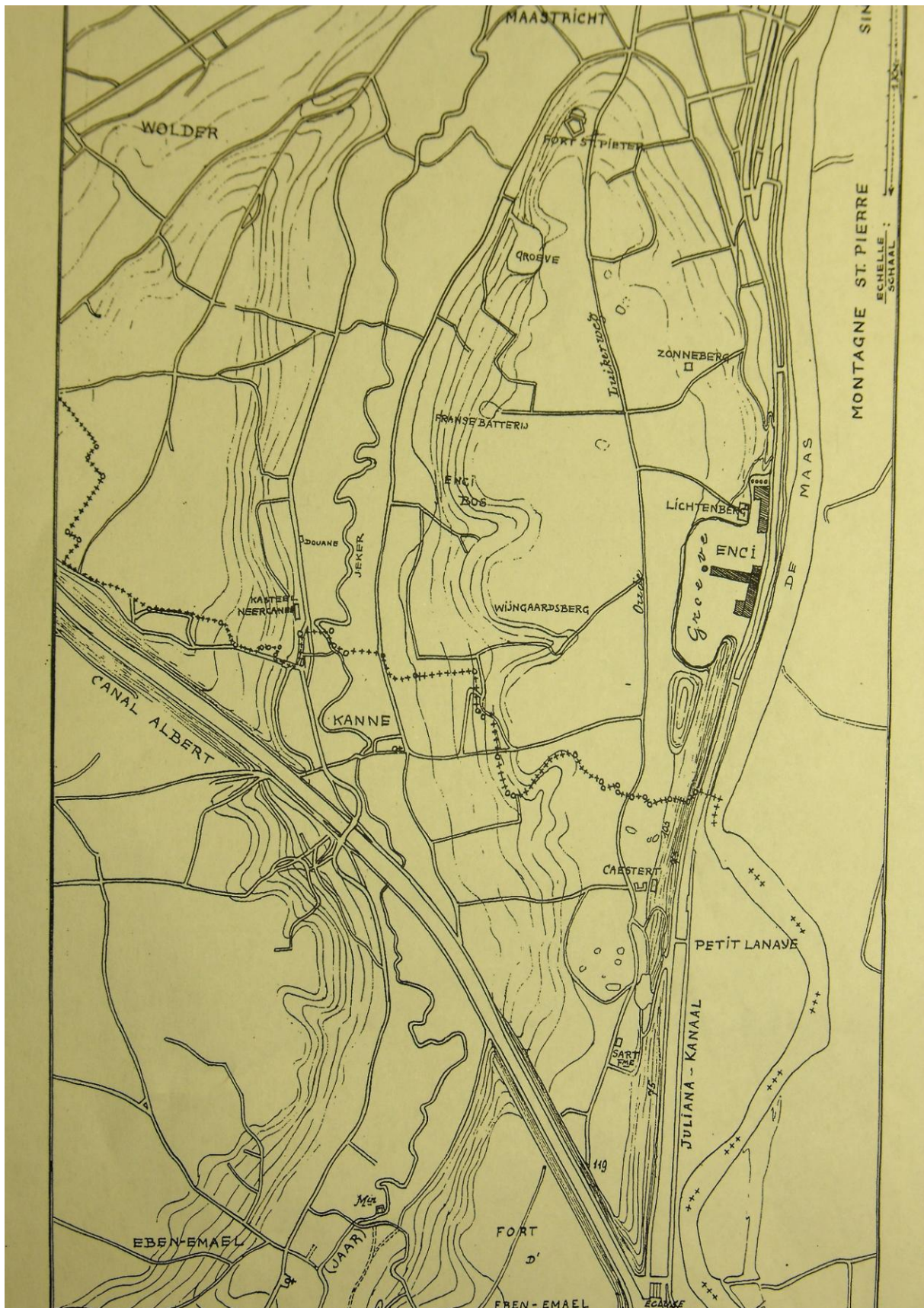
“Om het behoud van de middeleeuwse tekeningen te kunnen waarborgen is het daarom noodzakelijk dat het gangenstelsel op grond van wetgeving als beschermd monument aangewezen wordt, bijvoorbeeld zoals met de Zonneberghoeve is gebeurd. De Nederlandse Monumentenwet maakt in Nederland de aanvraag van subsidie voor behoud en herstel mogelijk. Zo zou er een subsidie aangevraagd kunnen worden voor de nadere bestudering en vooral voor behoud en eventueel restauratie van de beschadigde middeleeuwse tekeningen”(Spielberg & Zilverschoon, p.46-47)

Met deze wet zou het gebied dan wettelijk beschermd zijn. Wanneer we de theorie van Eder volgen zou het ‘political ecology package’ meer mogelijkheden bieden voor de bescherming van de berg. Er moet gezocht worden naar duurzame oplossingen waarin mens, natuur en industrie samenleven in een ecosysteem. Wanneer het uitgangspunt niet elkaar bestrijden of uitsluiten is, maar op een duurzame manier ‘samenwerken’ kan er voor alle betrokkenen meer bereikt worden dan door vast te houden aan verouderde, ineffectieve actiemethodes, zoals de BNC heeft gedaan.

Ervaringsdeskundigen die zich langdurig met het beheer van de Sint-Pietersberg hebben beziggehouden pleitten voor een organisatie van onderaf. “Sommige dingen kun je van bovenaf gewoon niet organiseren. De BNC werkte ook teveel van bovenaf, ze stonden te ver van de realiteit. Dit is een belangrijke reden waarom de commissie niet goed functioneerde”, aldus geïnterviewde Henk Hillegers (Interview 12 mei 2010 Henk Hillegers). Op eigen initiatief de beheerders organiseren zou dus volgens kenners een goed idee zijn. Wanneer de beheerders in het veld zich weten te organiseren om het gebied gezamenlijk te beschermen valt er ook voor de grotten echt wat te bereiken. Afwachten op organisatie van bovenaf is nutteloos omdat wanneer er vergunningen nodig zijn om op internationaal vlak iets te beschermen dit onmogelijk is. Zoals bij de splitsing van de BNC eind jaren '60 duidelijk werd, toen het niet mogelijk bleek een voor de wet internationale commissie op te richten om de Sint-Pietersberg te beschermen. Evenmin was het mogelijk om als internationale commissie subsidies aan te vragen omdat de BNC, door de voor de wet opgesplitste in een Belgische-Nederlandse commissie geen rechtspersoon was.

Het resultaat van deze manier van organiseren is te zien na 60 jaar op deze voet te hebben geleefd. Henk Hillegers, die veel met schaapskuddes op de Sint-Pietersberg heeft

gewerkt is toch optimistisch: “De laatste tijd is er veel meer consensus over het beheer (van de bovengrond) dan vroeger. Dat komt bijvoorbeeld doordat de drie verschillende clubs (Nederland, Vlaanderen, Wallonië) dezelfde methode van beheer hebben, met behulp van schaapskuddes. Die komen elkaar tegen op dat niveau. Het beheer komt nu meer overeen dan vroeger omdat ze zagen dat als je niets doet dat het dan heel rap naar de kloten gaat”(Interview 12 mei 2010, Henk Hillegers) Wat overal de gehele lijn duidelijk wordt is dat natuur en economie niet tegenover elkaar geplaatst moeten worden. Elk redeneert noodgedwongen vanuit zijn eigen belang en waar dat zo is blijkt een compromis vaak het hoogst haalbare. Van Winden et al (2006) stelt in overeenstemming met het ‘politieke ecologie package’ van Eder dat er om tot een succes te komen niet alleen over nationale, maar ook over culturele, natuur-economische grenzen en tussen publiek en natuur gehandeld moet worden. (Van Winden et al, 2006, p.10-12) Wanneer het gebied als een geheel, als één natuur benadert wordt, kan tot een gezamenlijke aanpak worden besloten.

Uit: RHCL, Maréchal et al. (1951) *Publications de la Commission Scientifique Belgo-Néerlandaise pour la protection de la montagne St-Pierre. No 1 Historique de cette protection.*

Literatuurlijst

- Aa, van der B.J.M.(2005) *Preserving the heritage of humanity? Obtaining world heritage status and the impacts of listing*. Proefschrift Rijksuniversiteit Groningen.
- Absil, M (2009) *Emancipating Nature: Provincial reorientations towards ENCI*. Bachelorthesis Arts and Culture, Faculty of Arts and Social Sciences, Maastricht University
- Arch, IR. en de Naeyer, A. (1975) *Monumentenzorg*. De Nederlandsche boekhandel, Antwerpen- Amsterdam.
- Bats, B.M.L. (1989) *Het plateau van Caestert. Een monumentaal landschap op de grens van twee landen en drie provincies*. Monumenten en landschappen 8ste jaargang, nr 4.
- Boiten, M. (1996) *Natura Limburg. Driemaandelijks bulletin. Jubileumnummer nr 166 naar aanleiding van het 50-jarig bestaan van Natura Limburg*. Omniaprint- Hasselt
- Brouwer, G.A. (1931) *De organisatie van de natuurbescherming in de verschillende landen*. Uitgeverij de Spieghel, Amsterdam.
- Dijk, J. (1956) *Vijftig jaar natuurbescherming in Nederland. Gedenkboek uitgegeven ter gelegenheid van het Gouden Jubileum van de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten in Nederland*. N.V. Bondsrukkerij De Volharding, Amsterdam
- Dijk, P. *De gouden berg*. In: National Geographic, februari 2008.
- Earl, J. (2003) *Building Conservation Philosophy*. Donhead, Shaftesbury.
- Eder, K. (1996) *The Social Construction of Nature*. Sage publications Ltd, Londen.
- Fairclough, G. et al. (2008) *The heritage Reader*. Routledge, London & New York.
- Hackeng, (2009) *Caestert: een verdwenen klooster en een afgebrand kasteel*. *De Maaspost* 45, woensdag 14 januari 2009.
- Hillegers, H.P.M (1990) *Berg beeld. Een verkenning van het Limburgse plateaulandschap. Jan van Eyck academie Maastricht*.
- Hofstede, G. (1980) *Culture's Consequences: International Differences in Work Related Values*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Hofstede, G&G (2009) *Allemaal andersdenkenden. Omgaan met cultuurverschillen*. Uitgeverij Contact Amsterdam/Antwerpen.
- Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution. Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton University Press, New Jersey/Surrey.
- Latour, B. (1988) *Wetenschap in actie*. Bert Bakker, Amsterdam.

- Laves, W.H.C. (1957) *UNESCO, purpose, progress, prospects*. Indiana University Press.
- Maréchal et al (1956) *Les Thiers de Lanaye et des Vignes a Lanaye*. Brochure publiée avec une subvention du Ministère de L'Institution Publique 8Direction de l'Enseignement supérieur et des Sciences. (NB)
- Martin, W. (1943) *Herleefde schoonheid. 25 jaar monumentenzorg in Nederland 1918-1943*. N.V Uitgevers Mij Kosmos, Amsterdam.
- Melkert, M. (1997). *Die myn kamer vint, die moetse niet bederven...*Wetenschapswinkel Universiteit Maastricht.
- Merode, E. Smeets, R. Westrik, C. (2003) *Linking Universal and local values: Managing a Sustainable Future for World Heritage*. UNESCO World Heritage Centre, Paris.
- Peeters, (2004) *Planmakers & plantrekkers. Een onderzoek naar het verschil in planningssysteem tussen Nederland en Vlaanderen toegepast op het grensgebied bij Maastricht*. Wageningen universiteit, Alterra
- Permentier, L (2004) Vlaanderen schuift op naar Nederland. Retrieved from <http://taalschrift.org/reportage/000553.html> on 25th april 2010
- Plasterk, R. H. A, (2009) *Beleidsbrief Modernisering Monumentenzorg*. Retrieved on 9.03.2010 from: <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2009/11/06/bijlage-a-beleidsbrief-modernisering-monumentenzorg.html>
- Price, N.S et al.(1996) *Historical and philosophical issues in the conservation of cultural heritage*. The Getty Conservation Institute Los Angels.
- Rokx, J. TH.M, (1978) *Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de St. Pietersberg*. Doctoraalscriptie Geschiedenis Biologie. Biohistorisch Instituut R.U. Utrecht.
- Silvertant, J (2009) *Ondergrondse Landschappen. Een lacune in het erfgoedbeleid*. Vitruvius, nr 9 oktober 2009.
- Speelberg, F. en Zilverschoon, J. (2007) *'Zotheid' in de Duisternis. Middeleeuwse tekeningen in de Sint- Pietersberg*. Nijmegen University Press, Rotterdam
- Stovel, H (1994). "The evaluation of cultural properties for the world heritage list" *Ekistics* 61.
- Van Swigchem, C.A (1974) *Monumentenzorg in Nederland*. De Haan, Bussum.
- Thijssen, J.A.C.P, (1946) *Natuurbescherming en Landschapsverzorging in Nederland*. Wereldbibliotheek N.V Amsterdam.

- Tunbridge, J.E. en Ashworth, G.J. (1996). *Dissonant heritage: The management of the past as a resource in conflict*. Chichester: Wiley.
- Van de Poel, B, (1960) *De Zwerfstenen van Caestert*. Uitgegeven met steun van het Ministerie van Openbaar Onderwijs.
- Van Schaik e.a (1983) *De Sint-Pietersberg. Met een aanvullend gedeelte*. Thorn Ef & Ef cop.
- Van Winden, A. Reker, J. Braakhekke, W. Van de Herik, K. Peters, B. (2006) *Mergelpark Sint Pietersberg. Ontwikkelingsperspectief op hoofdlijnen voor een grensoverschrijdend natuur- en landschapspark. Uitgevoerd door bureau Stroming BV in samenwerking met Universite de Liege (Ulg)*
- Van der Windt (1995) *En dan: wat is natuur nog in dit land. Natuurbescherming in Nederland 1880-1990*. Boom, Amsterdam/Meppel
- Van Zanden, J.L & Verstegen, S.W (1993) *De Groene geschiedenis van Nederland*. Uitgeverij Het Spectrum b.v Utrecht.
- Walschot, L. (2002) *Mergel gebroken. Een inventarisatie van ondergrondse Kalksteengroeven in Nederland*. Drukwerk: Drukkerij Hub Tonnaer B.V. Kelpen- Oler
- Schrijver onbekend: (1994) *De Sint- Pietersberg: Kind van de rekening?* Natuurhistorisch Maandblad 83-6 1994

Archiefstukken:

Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie t.b.v. de bescherming van de Sint Pietersberg 1948-1972. Inventaris 21.088A

- Rapport van de Commissie St. Pietersberg in Ir .D.C. van Schaik, map nr 13. Maastricht februari 1942.
- Maréchal, P. , van de Poel, B., van Schaik, D.C. , Bels, P.J. , Ruwet, M.,Hiemeleers, J. (1951). *Publications de la commission scientifique Belgo- Néerlandaise pour la protection de la montagne St- Pierre. No 1 historique de cette Protection*. s.n. Liège, Hasselt, Maastricht, map nr 10.
- Staatscourant 27 november 1946, no. 233. Stuk betreffende officieel vastgelegde natuurmonumenten
- Proces-verbal de la 16e seance, tenue a Hasselt le 10 september 1955
- Luik, 5 oktober 1962. Brief aan President de la Commission royale des Monuments et des sites, van P. Marechal. Objet: Thier de Caster, a Petit-Lanaye.

- Luik, 30 april 1963 Brief van BNC aan Directeur van ministerie van onderwijs en cultuur in België.
- 31. 07.1963 Brief aan burgemeester van Wonck, van president P. Maréchal en secretaris M. Ruwet, onderwerp: natuurreservaat vallee du Geer, map nr 3.
- notulen 25ste bijeenkomst 30.10.1965 Belgisch-Nederlandse commissie. Onderwerp: oprichting Comité de sites.
- Utrecht januari 1965 brief van Belgisch Nederlandse commissie aan regering om een overzicht te geven van de flora en fauna van het gebied Caestert.
- Luik, 5 september 1966 brief van Belgisch Nederlandse commissie aan Comité des correspondants de la province de Liege, map nr 3.
- Luik, september 1966 Brief betreffende: grensreservaat St. Pietersberg, map nr 3.
- Luik, 25.9.1965 brief van Maréchal, betreffende stichting natuurreservaat, map nr 3.
- 14 november 1966 brief betreffende: vorming van een grensoverschrijdend natuurreservaat op de St. Pietersberg in de regio Caestert, map nr 3 .
- Brief 14 februari 1966 van P.F. Heerdt en J.W. Sluiter, betreffende: stichting van veldlaboratorium.
- 4 juli 1968 oprichting “ Kleine Caster Commissie”.
- Persoonlijk archief Ed de Grood, stukken betreffende de Belgisch-Nederlandse Wetenschappelijke Commissie ter bescherming van de Sint-Pietersberg 1947-1994.

Interviews:

Jaquo Silvertant, 1 mei 2010, 12 uur Centre Ceramique, Maastricht

Henk Blaauw, 7 mei 2010, 11 uur Centre Ceramique, Maastricht

Henk Hillegers, 12 mei 2010, Neerharen, België

Krantenartikelen:

Meijer, J. (2008) DCE moeizame status van de Sint Pietersberg. *Dagblad De Limburger* retrieved on 14.04.2010 from http://www.enci-stop.nl/Web/krant/overz_div24.htm.

- N.B (1947) *De Sint Pietersberg moet behouden blijven. Gazet van Limburg*, 9 december 1947.
- N.B *Lot van St. Pietersberg en kasteel Caster. Nederlands-Belgische commissie overweegt plannen tot behoud. Gazet van Limburg* 5 mei 1950.
- N.B (1952) *Naar de UNESCO? Voor het behoud van de Sint Pietersberg. Gazet van Limburg* 19 augustus 1952.
- N.B (1986) *Pietersberg heeft genoeg tol betaald. Natuurhistorisch genootschap lanceert toekomstplan. De Limburger*, 15 oktober 1986 .

Websites:

www.grensregio.eu

www.encitransformeert.nu

<http://www.sam-limburg.nl/informatie.aspx?id=31>

<http://sintpietersberg.org/project/project.html>

http://www.interregemr.info/site_nl/news/uploads/PO%20version%202007-06-05%20NL.pdf

<http://taalschrift.org/reportage/000553.html>

